

LUNDS
UNIVERSITET

Problemet med ILO 169

- En diskursanalys av SOU 1999:25 *Samerna - ett ursprungsfolk i Sverige. Frågan om Sveriges anslutning till ILO:s konvention nr 169.*

Av: Anna-Stina Svonni och Maria Rosenqvist

LUNDS UNIVERSITET

Rättssociologiska institutionen

Kandidatuppsats (RÄSK02)

Vårtermin 2015

Handledare: Reza Banakar

Examinator:

Abstract

The question whether Sweden should ratify the UN Convention ILO 169 on indigenous people's rights, is a central part of the discourse on Sami rights and policy today. In this study, we analyze an official report of the Swedish Government; *SOU 1999:25, The Sami - an indigenous people in Sweden. The question of Sweden's ratification to the ILO Convention No. 169*. The aim of the study, is to examine how the problem with acceding to the ILO Convention 169, is represented by the commissioner in SOU 1999:25. In addition, we seek to highlight how the social status of the Sami in Sweden, is affected by the discourse that the official report is part of. The analysis is based on a postcolonial perspective. The method used is a form of discourse analysis, called "What's the problem?", in which a numbers of questions are put to the material. The results show that in the SOU 1999:25, the main problem and impediment to ratify the ILO Convention 169, is formulated to be a question of Sami rights to their land. Our conclusion is that this way of presenting the problem, is based on a reproduction of colonial conceptions. Therefore colonialism in Sápmi can not be considered history just yet.

Keywords: Indigenous peoples, Sami, Discourse analysis, Post-colonialism, ILO 169

Innehållsförteckning

Abstract	2
1. Inledning.....	5
1.2 Syfte och frågeställning	7
1.3 Definitioner och avgränsningar	7
1.4 Disposition.....	9
2. Bakgrund	10
2.1 Vad är ILO:s konvention 169	10
2.2 FN:s kritik mot Sverige	11
3. Samer och svensk rätt.....	12
3.1 Urminnes hävd och sedvanerätt.....	12
3.2 Rennäringslagen	13
3.3 Lagar om språk	15
3.4 Sametingslag.....	16
3.5 Sedvanerättsmålet i Härjedalen	17
4. Tidigare forskning	18
4.1 Statens intrång i Sápmi	18
4.2 Den aktuella samerättsliga diskursen	20
4.3 Behovet av ett nygammalt tankesätt	22
4.4 Sammanfattning av tidigare forskning.....	23
5. Material och metod.....	23
5.1 Material.....	24
5.2 Metod.....	26
5.2.1 Analysmodellen “What’s the problem?”	28
5.3 Diskussion av metodval.....	30
6. Teoretiska utgångspunkter	30
6.1 Översikt postkolonialism.....	30

6. 2 Erövringen av Sápmi	33
6.2.1 Politisk syn på ”Svensk kolonialism”	33
6.2.2 Kolonialismens uttryck i Sverige	33
6.2.3 Staten som överförmyndare	34
6.2.4 Segregering och assimilering av samer.....	35
6.2.5 Tvångsförflyttning och tvångsslakt.....	36
6.2.6 Statlig rasism.....	37
6.2.7 Nomadskolorna	38
6.2.8 Samiskt motstånd	39
7. Analys.....	40
7.1 Vad framställs som problemet?	40
7.2 Vilka antagande föreligger framställningen?.....	42
7.3 Vilka effekter produceras med framställningen?	44
7.4 Vad lämnas oproblematiserat i framställningen?.....	46
8. Slutsatser/Diskussion	49
Källor.....	51
Bilaga 1	55
Bilaga 2	56

1. Inledning

Under 1950- och 1960-talet framförde forskare i västvärlden profetior om att ursprungsfolken skulle dö ut. Det som hände var snarast det motsatta; på 70-talet började ursprungsfolk istället framföra rättighetsanspråk och kräva sin plats på den internationella arenan (Johansson Dahre 2006, s. 67). För att ursprungsfolk skulle kunna ta del av internationella mänskliga rättigheter påbörjades ett arbete med en urfolkskonvention inom Förenta Nationernas (FN) organ International Labour Organization (ILO). Från början syftade ILO:s arbete med ursprungsfolks rättigheter (konvention nr 107) till att skapa förutsättningar för assimilering, det vill säga att låta dessa folk upptas i den dominerande samhällsstrukturen i de länder där de befann sig (Ibid. s. 116-117). Den konvention som är aktuell idag, nr 169,¹ syftar snarare till att bevara ursprungsfolks livsstil och att de själva ska ha möjlighet att delta i beslutsprocesser som rör dem (SOU 1999:25, s. 51).

Samer i Sverige uppfyller kriterierna för status som urfolk, vilket riksdagen uttalade år 1977.² Sedan 2011 står det även i Sveriges grundlag att samer är ett ”folk” vilket innebär att de enligt FN har rätt till självbestämmande (Johansson 2008). Efter att ha levt sida vid sida med den svenska majoritetsbefolkningen är idag i princip alla samer assimilerade med det svenska samhället. Emellertid har samer i Sverige en lång historia av kolonialism, diskriminerande politik och assimilering bakom sig. Förhållandena idag bygger således på en ojämn maktfördelning och underordning av den inhemska kulturens uttryck till fördel för kolonialmaktens (i detta fall svenska statens, egen anm.) språk (Omma 2013, s. 9, 11).

År 1999 redovisades den statliga utredningen *Samerna - ett ursprungsfolk i Sverige. Frågan om Sveriges anslutning till ILO:s konvention nr 169* (SOU 1999:25). Utredningen behandlade frågan huruvida Sverige kunde ansluta sig till FN:s konvention ILO 169. Utredaren bedömde att det var möjligt för Sverige att ansluta sig, förutsatt att vissa åtgärder med syfte att stärka samiska rättigheter vidtogs. Processen beräknades ta fem år. I skrivande stund har det gått sexton år sedan utredningen presenterades och Sverige har fortfarande inte anslutit sig till ILO:s konvention 169. I början av det här året avslog riksdagens konstitutionsutskott ett flertal motioner som syftade till att stärka samers och andra nationella minoriteters rättigheter. En av dessa motioner gällde just frågan om Sveriges anslutning till ILO:s konvention 169 (Sveriges Radio 2015-03-26).

---

¹ Se kap 2.1 för en närmre beskrivning av ILO 169.

² Bl.a i proposition 1976/77:80.

Sverige är ett land som under lång tid globalt värnat om minoriteters och förtryckta gruppers mänskliga rättigheter. Som internationell aktör framhåller Sverige vikten av att följa rättsliga normer och har riktat kritik mot andra länders behandling av dess minoritets- och urfolk (Johansson 2008). I en rapport från Diskrimineringsombudsmannen (DO:s rapportserie 2008:1) framhävs behovet av att Sverige ratificerar, det vill säga ansluter sig till ILO 169 för att Sveriges åtminstone ska ligga på samma nivå som den internationella urfolksrätten (Pikkarainen & Brodin 2008, s. 35). Ur detta perspektiv är det därför intressant att det finns en tydlig ovilja från Sveriges sida att ratificera ILO:s konvention 169.

Johansson Dahre (2006) lyfter fram att politiska kontroverser kring ursprungsfolk och deras rättigheter har konstruerat en diskurs som baseras på en särskild uppfattning om kultur, historia och samhällets utveckling. I den utvecklingsbeskrivning som har konstruerats har ursprungsfolks historia ofta utelämnats. Att inte inkludera historien, innan koloniseringen och upptäckter av ”nya” land tog fart, hindrar utvecklingen av en relevant förståelse för ursprungsfolkens politiska betydelse och ställning idag (Johansson Dahre 2006, s. 15).

Samer ser ofta rättsväsendet som ett kolonialiseringsverktyg som står på majoritetssamhällets sida (Pikkarainen & Brodin 2008, s. 29) och studier visar också att samer ofta känner sig illa behandlade på grund av sin etniska tillhörighet och att de ofta måste förklara och försvara sin kultur (Omma 2013, iii). Faktorer som dessa kan vara grogrund till psykisk ohälsa och negativ självvärdering (Ibid. s 9-10). Statistiken kring självmord och självmordstankar är oroande hög bland samer, i förhållande till den svenska befolkningen (Omma et. al 2013). Vidare oroar sig många samer över bl. a markkonflikter och att den samiska kulturen hotas att försvinna om de inte för den vidare (Omma et. al 2013).

Vi anser att utredningen kring ILO:s konvention 169 är en betydelsefull del av dagens samerättsliga diskurs. För att förstå hur samers sociala ställning i Sverige påverkas av denna diskurs, är det som Johansson Dahre har påpekat, nödvändigt att anlägga ett historiskt och postkolonialt perspektiv.

1.2 Syfte och frågeställning

Den här uppsatsen syftar till att belysa hur samers sociala ställning i Sverige påverkas av den diskurs som den statliga utredningen *Samerna - ett ursprungsfolk i Sverige. Frågan om Sveriges anslutning till ILO:s konvention nr 169* (SOU 1999:25) är en del av. I första hand att undersöks om, och i så fall hur, utredningen reproducerar koloniala mönster och vilka konsekvenser detta får för samers sociala ställning i Sverige idag.

- Hur framställs problemet med en anslutning till ILO:s konvention 169 i SOU 1999:25?
- Vad kan denna problembild få för konsekvenser för samers sociala ställning (som grupp) i Sverige?

1.3 Definitioner och avgränsningar

Samers

Samers historiska anknytning och utveckling av kultur och näring går mycket längre bakåt i tiden än Sveriges bildande som nationalstat. Exakt hur länge samer faktiskt funnits i Skandinaviens norra delar får vi troligtvis aldrig veta. Det finns spår från mänsklig närvaro sedan flera tusen år tillbaka, men det är omöjligt att säga om dessa kan kopplas till de etniska grupper som existerar idag (Lundmark 2008, s. 11). Det vi kan vara tämligen säkra på är dock att samer bedrev handel kring norska kusten redan innan 1500-talet e.Kr (Ibid. s. 15). Traditionellt har samer livnärt sig på jakt, fiske och renskötsel, men dagens samer försörjer sig till största del på andra sätt (Lundmark 2008, s. 7). Antalet samer i uppgår idag till ett okänt antal mellan ca 60 000 - 80 000 personer, varav ca 20 000 bor i Sverige. Av dessa beräknas omkring 2000 leva på renskötsel. Samer tillhör samma etnokulturella grupp, men är idag uppdelade utifrån de gränsdragningar som har gjorts mellan statsmakterna i de nuvarande nationerna Sverige, Norge, Finland och i Ryssland på Kolahalvön (Lundmark 2008, s. 7). I uppsatsen undviker vi därför att prata om "svenska samer", istället använder vi "samer i Sverige".

Samers har en uttalad status som urfolk i Sverige sedan 1977 (bl. a i proposition 1976/77:80) (Johansson 2008, s. 1). Johansson (2008) menar att samers status som urfolk innebär en rätt till självbestämmande, men trots detta behandlas samer som en minoritetsbefolkning av svenska staten. FN slog fast principen om folkens självbestämmanderätt redan 1945, emellertid har detta inte resulterat i någon förändring för samer i Sverige. Under tiden då

avkoloniseringsprocessen fick en större plats på den internationella politiska dagordningen på 50- och 60-talen, ökade visserligen betydelsen av folkens självbestämmande. Rätten till självbestämmande fastslogs i de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) och International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR) år 1966. Huruvida självbestämmanderätten ska omfatta de folk som inte koloniserats utanför Europas gränser, är dock en pågående debatt (Johansson 2008, s. 3).

Sápmi

Sápmi är nordsamiska för Sameland, det vill säga, området som sträcker sig över delar av Sverige, Norge, Finland och Ryssland³ och som utgör samers traditionella bosättningsområden (Nationalencyklopedin 2015a). Sápmi breder ut sig från Dalarna i Sverige till Kolahalvön i Ryssland över hela den norra delen av Nordkalotten. Sápmi som begrepp omfattar både landet Sápmi och folket samerna som bor där (*Samer: ett ursprungsfolk i Sverige* 2004).

Samiska

Det samiska språket är uppdelat i tre huvudsakliga dialekter/varieteter: östsamiska, centralsamiska och sydsamiska. Inom dessa finns flertalet dialekter varav nordsamiska, lulesamiska, sydsamiska och umesamiska är de som talas i Sverige. Den största av dessa är nordsamiskan som skiljer sig starkt från exempelvis sydsamiska (Lundmark 2008, s. 7, samer.se [uå]). När det samiska språket omnämns i uppsatsen, omfattar det alla de olika varieteterna som pratas i Sápmi.

Sameby

En sameby är ingen by i den mening att det är en bebyggd ort. Begreppet syftar att omfatta ett geografiskt område för rennäringen, vilket exempelvis kan sträcka sig från den norrländska kusten upp till Norges fjäll. En sameby är en ekonomisk förening som administrerar medlemmarnas renskötselarbete. Det finns 51 samebyar i Sverige⁴ från Idre i söder till Könkäma i norr. Samebyar delas in i fjäll-, skogs och koncessionssamebyar beroende på vilken typ av renskötsel som bedrivs och hur geografien ser ut i området. Det speciella med koncessionssamebyarna är att renskötelsen bedrivs med särskilt tillstånd och renarna ägs av

---

³ Se bilaga 1 med karta över Sápmi.

⁴ Se bilaga 2 med karta över samebyarna i Sverige.

icke-samiska markägare. Skötseln av renarna i dessa byar bedrivs dock av samer som har tillstånd enligt grundlagen (Sametinget 2015).

Minoritet

Enligt 2 § Lag (SFS 2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk tillhör samer en av fem nationella minoriteter i Sverige. De kriterier som nationella minoriteter ska uppfylla återfinns i Regeringens proposition från 1998 om Nationella minoriteter i Sverige. Enligt denna definition utgörs nationella minoriteter av grupper som har "(...) uttalad samhörighet som till antalet i förhållande till resten av befolkningen har en icke dominerande ställning i samhället." (Kulturdepartementet 1998, s. 31). Vidare ska följande kriterier vara uppfyllda:

- Gruppen ska ha en språklig, religiös, traditionell och/eller kulturell tillhörighet där minst ett av dessa särdrag skiljer sig väsentligt från majoritetsbefolkningen.
- Både gruppen och den enskilde ska sträva efter och ha en vilja att behålla sin identitet, sk. Självidentifikation.
- De band som gruppen har med Sverige ska vara historiska eller långvariga. Dock finns ingen absolut gräns i antal år (Ibid. s. 31).

Urfolk

När vi skriver om samer använder vi även ordet *urfolk* i enlighet med Johanssons (2008) övervägande av ordets användning framför *urbefolkning*. Urfolk är det som står närmst engelskans *indigenous peoples* och implicerar att det rör sig om ett folk som hör ihop med ett visst geografiskt område, snarare än en befolkning som kan flyttas (Johansson 2008, s. 31). Eftersom samer i Sverige har av riksdagen en uttalad status som urfolk, anser vi det beaktansvärt att benämna samer som urfolk i denna uppsats. I uppsatsen används även begreppet *ursprungsfolk*, en term som vi utgår ifrån, har samma innebörd som urfolk.

1.4 Disposition

Uppsatsen inleds med en kort redogörelse för innebörden av ILO:s konvention 169 och den kritik som har riktats mot Sverige i frågan, från internationellt håll. Därefter följer en överblick av de lagrum som tillhör samerätten och därmed är relevanta för den här uppsatsens framställning. I avsnittet därefter redogör vi för tidigare forskning som har anknytning till samisk rätt och postkolonialism. Därefter presenteras det material som har analyserats; en

SOU som utreder om Sverige kan ansluta sig till ILO:s internationella konvention 169 om urfolks rättigheter. Efter detta avsnitt följer ett metodkapitel där vi redogör för vårt analysverktyg; Carol Lee Bacchi's "What's the problem?"-metod. Arbetssättet innebär att vi har ställt ett antal frågor, framarbetade av Bacchi, till vårt material för att lyfta fram den diskurs som texten producerar.

Efter metodkapitlet följer en redogörelse för de teoretiska perspektiv som vi har utgått från. Inom ramen för postkolonialismen redogör vi för den svenska kolonialismens konsekvenser för de samer som lever inom svenska statens gränser idag. En central utgångspunkt är Ella Shohats retoriska fråga: "När exakt började det post-koloniala?".⁵ I teoridelen redogörs även för de regleringar som samer historiskt sett utsatts för i Sverige, och som kan kopplas till ett statligt kolonialt och nationalistiskt förhållningssätt. I det påföljande analyskapitlet undersöks SOU 1999:25 *Samerna - ett ursprungsfolk i Sverige. Frågan om Sveriges anslutning till ILO:s konvention nr 169* med fokus på utredningsdelegationens problemframställning. Här ställs Bacchis metodfrågor till materialet och resultaten kopplas till de teoretiska perspektiven. I det sista kapitlet samlar vi våra slutsatser och för en kort diskussion kring resultaten.

2. Bakgrund

I detta avsnitt redogörs för bakgrunden till frågan om en svensk anslutning till ILO 169.

2.1 Vad är ILO:s konvention 169

ILO står för International Labour Organization och är ett av FN:s fackorgan. Organisationen har till uppgift att bevaka frågor som rör arbetsvillkor, diskriminering m.m. (ILO *About the ILO* [u.å.]). Konvention 169 syftar till att stärka urfolks rättigheter genom att:

“Recognising the aspirations of these peoples to exercise control over their own institutions, ways of life and economic development and to maintain and develop their identities, languages and religions, within the framework of the States in which they live (...) (ILO convention 169 1989, s. 1)

Konventionen har upprättats mot bakgrund av att ursprungsfolk runtom i världen inte kan åtnjuta grundläggande mänskliga rättigheter i lika hög grad som övrig befolkning, i de stater vars gränser de lever inom. Vidare är utgångspunkten för konventionen ett erkännande av att ursprungsfolkens lagar, seder, värderingar och perspektiv ofta har urholkats (ILO konvention

---

⁵ Se kap. 6.1 för en närmre beskrivning.

169 s. 1). Sedan konventionen antogs av ILO år 1989 har den ratificerats av 20 länder (Feiring 2009, s. 5).

Ansvar för de stater som ansluter sig till ILO 169 sträcker sig bortom ett krav på åtgärder mot diskriminering. Staterna ska även utforma särskilda instanser som främjar urfolkens ekonomiska och sociala rättigheter och som skyddar deras kulturella och andliga värden (SOU 1999:25, s. 13). Frågan om en svensk anslutning har behandlats vid ett flertal tillfällen i utredningar och i riksdagen sedan 1990 (SOU 1999:25, s. 55-56). Att en ratificering inte ägt rum och att frågan fortfarande utreds,⁶ gör att ILO 169 har blivit en ständig anledning till debatt och en central del av den samerättsliga diskursen. Det här är något vi återkommer till i kapitel 4.2.

2.2 FN:s kritik mot Sverige

Enligt svenska FN-förbundet har Sverige vid ett flertal tillfälle kritiserats för att ännu inte ha ratificerat ILO konvention 169. Att en ratificering ännu inte har skett beror enligt förbundet på osäkerhet kring geografiska gränser av renbetesland, fiske- och jakträttigheter liksom skydd av rennäring i relation till andra frågor kring markanvändning. Förbundet lyfter fram att det pågår konflikter mellan samer och statliga företag, privata företag och privata markägare. Särskilt gruvindustrin understryks som ett hot mot renbetesområden. Vidare påpekas att samisk kultur och försörjningsvillkor har en direkt koppling till miljö och samers traditionella användning av vatten och land. Expanderande skogsindustri och infrastruktur är exempel på sådant som minskar samers tillgång till sina traditionella omgivningar, som är nödvändiga för deras överlevnad. Förbundet menar att ett nekande av samers rätt till sina traditionella landområden innebär att samisk kultur hotas och därigenom även samers rätt att leva fria från trakasserier och diskriminering. För att skydda samers land mot exploatering rekommenderar FN därför att Sverige bör klargöra samers rätt till vatten och land samt att ansluta sig till ILO:s konvention 169 (Svenska FN-förbundet 2014, s. 8-9).

---

⁶ Enligt Konstitutionsutskottets betänkande 2014/15:KU16 *Minoritetsfrågor* s. 19 så bereds frågan för närvarande ”enligt uppgift” inom Regeringskansliet.

3. Samer och svensk rätt

”Samiska folkets etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas.” (1 kap, § 2 SFS 1974:152)

I Regeringsformen (SFS 1974:152) 1 kap. 2 § 6 st. återfinns det samiska folkets grundläggande rättigheter i Sverige. I samma lag 2 kap. 17 § 2 st. regleras samers rättigheter till att utöva sin rennäring. Övriga delar av samerätten finns lagstadgade i separata lagrum, varav några beskrivs nedan. Samers livsföring regleras på många olika plan eftersom de inte är självbestämmande. I det här avsnittet vill vi belysa kopplingen mellan statsmaktens tidiga regleringsmönster och hur lagstiftningen ser ut idag. Det är av vikt att känna till historiska aspekter i lagstiftningen för att kunna anlägga ett postkolonialt förhållningssätt i den nuvarande samerätten. För att ytterligare se hur samerätten kan ta sig i uttryck via praxis, har vi redogjort för *Härjedalsmålet* i slutet av detta avsnitt. Rättsfallet har varit en av flera viktiga nutida markörer för hur staten förhåller sig till samernas rättigheter.

3.1 Urminnes hävd och sedvanerätt

Innan 1700-talet var Sápmi erkänt som samernas land, där de skulle få leva ostört med sin renskötsel. Området svenska Lappland tillhörde samerna. De samiska familjerna hade egna skatteland som de fick sälja, arrendera ut, skänka bort, förpanta osv. Samer hade ensamrätt på sina skatteland till renskötsel, jakt och fiske, precis som bönderna hade till sina jordbruksland. Samernas skatteland togs emellertid i “beslag” av kronan under senare delen av 1700-talet (Lundmark 2000, s. 16-18).

Lundmark (2000) menar att när Länsstyrelsen tog över skatteländen som tidigare reglerats av häradsrätter, gjordes detta utan stöd i lagen. Länsstyrelsens landshövding behandlade därmed administrationen av skatteländen som kronans egendom, vilket inte hade stöd i den samiska landsseden (Ibid. s. 20). Rennäringen har till följd av detta varit föremål för reglering eftersom renbetet trängts undan av markägare. Eftersom samer idag inte längre äger de marker som de använt för sin livsföring, får renskötande samer (medlemmar i sameby) nyttja land och vatten till underhåll för sig och sina renar med stöd av rennärlagen. Rättigheten grundar sig på urminnes hävd enligt 1 § Rennärlagen (SFS 1971:437) och betyder att marken brukats obehindrat för renskötsel sedan urminnes tider. Tiden för besittandet av mark ska alltså ha varit så lång att ingen kan minnas hur marken togs i besittning. Det är fortfarande staten som äger större delen av den mark där samer bedriver renskötsel idag. Urminnes hävd är ett juridiskt begrepp som kan åberopas i allmän domstol i tvister (Kammarkollegiet 2012, s. 1-2)

om markanvändning mellan exempelvis samebyar och andra enskilda, eller staten. Rättsfallet som beskrivs i kapitel 3.5 nedan är ett exempel på detta.

Sedvanerätten är en oskriven rätt och sammanfattar en benämning för regler som grundas på sedvänja (Nationalencyklopedin 2015c). Inom den samiska kulturen kan jakt, fiske och renskötsel ses som exempel på sedvänjor. I den s.k. *Normalingdomen*, där tre samebyars rätt till vinterbete fastslogs på privata fastigheter, fastställdes att sedvanerätten ska omfatta en tid om 90 år enligt rättspraxis. Renskötseln, eller annat förfarande, ska ha bedrivits regelbundet för att anses vara en sedvana. Enligt NJA 2011 s. 109 menas, med regelbundet att sedvanerätten upphör om renskötseln inte utövats under en period av 30 år.

3.2 Rennäringslagen

Med hjälp av den tidiga renbeteslagstiftningen (1886-1928) etablerades och institutionaliserades ett system av samiska rättigheter som kom att betraktas som särskilda ”lapp-privilegier”. Härigenom kom samers status som urfolk och den potentiella rätt som förknippas med denna status, att negligeras eller utplånas i den samerättsliga diskursen (Lantto & Mörkenstam 2008, s. 32).

Lantto och Mörkenstam (2008) gör gällande att sedan den första renbeteslagen från år 1886 har både grunden till samepolitiken och dess fokus varit rennäring (Lantto & Mörkenstam 2008, s. 29). Det var även i rättsakter från 1800-talet och början av 1900-talet som åtskillnaden mellan renskötande- och icke renskötande samer institutionaliserades i Sverige (Ibid. s. 35). Renbeteslagen (idag Rennäringslagen) har inneburit att renskötsel blivit det enda skälet för staten att avsätta kronomark för samer. Samer har visserligen fått monopol på renskötsel men har samtidigt förlorat sina tidigare markrättigheter liksom individuella betesrättigheter (Ibid. s. 29). Trots att endast en minoritet av samerna ägnar, och har ägnat sig åt renskötsel, har lagen inneburit att renskötare (tidigare även nomad) blivit synonymt med same (Ibid. s. 30).

I 1928-års renbeteslag var förhållandet mellan icke-renskötande och renskötande samer centralt. Staten bestämde vilka som fick vara renskötare och omfattas av renskötselrätten i lagen. Den som hade rätten var av lapsk härkomst och hade föräldrar, mor- eller farföräldrar som bedrivit renskötsel som stadigvarande yrke. I juridisk mening skulle de familjer som inte bedrivit renskötsel på två generationer, berövas sin samiska identitet genom att fråntas sina samiska rättigheter till land. Samer som inte bedrev renskötsel var inte längre samer och blev för alltid utestängda från rennäringen (Lundmark 1998, s. 113). Lagstiftaren hade en bild av

den samiska kvinnan som den renskötande mannens bihang, och reducerades till att inte anses som aktiv inom renskötelsen (Amft 2000, s. 79).

Renbeteslagen från år 1928 diskriminerade kvinnor eftersom rättigheterna var direkt beroende av civilstånd och äktenskap. En kvinna som gifte sig med en man utan renskötselrätt förlorade sin egen renskötselrätt. Till skillnad från kvinnorna, behöll dock männen sin renskötselrätt oavsett giftermål med en icke-renskötande kvinna (Ledman 2012, s. 85). Samekvinnor blev föremål för denna paternalistiska idé som styrde renskötselrätten ända fram till 1971 års rennäringslag (Amft 2000, s. 79). Trots att lagen inte längre formellt diskriminerar kvinnor, lever det gamla mönstret kvar som en konsekvens av den tidigare lagstiftningen. Män har ett större inflytande i samebyns ekonomiska beslut eftersom de sedan tidigare haft en rättslig fördel framför kvinnorna. Andelen renskötande kvinnor var marginell innan den nya lagstiftningen, vilket har medfört att det till största delen varit män som kommit att klassas som "aktiva renskötare". Enligt lagstiftningen har medlemsgraden "aktiv renskötare" en starkare rösträtt på bystämmor, något som också baseras på reninnehav (Ibid. s. 88). Det gamla begreppet "husfolk" lever också kvar, enligt 13 § (SFS 1971:437). I lagtexten är "husfolk" underordnade den "renskötande medlemmen". I praktiken blir denna definition diskriminerande eftersom den "renskötande medlemmen" vanligtvis är en man (Ledman 2014, s. 85).

Idag regleras renskötselrätten i Rennäringslagen (SFS 1971:437) och Rennäringsförordningen (1993:384) och är förbehållen samer. Enligt 1 § Renbeteslagen (SFS 1971:437) stadgas:

"Den som är av samisk härkomst (same) får enligt bestämmelserna i denna lag använda mark och vatten till underhåll för sig och sina renar. Rätten enligt första stycket (renskötselrätten) tillkommer den samiska befolkningen och grundas på urminnes hävd. Renskötselrätten får utövas av den som är medlem i sameby."

Även om renskötselrätten är grundad på urminnes hävd så förekommer möjligheter till inskränkningar i lagen. Exempelvis framgår av 26 § Rennäringslagen att renskötselrätt kan upphävas för sådant ändamål som avses i 2 kap. Expropriationslagen (SFS 1972:719). Enligt 2 kap. i denna lag avses med ändamål " (...) för att bereda utrymme för anläggning som tillgodoser allmänt behov av samfärdsel, transport eller annan kommunikation." Vidare regleras statlig försäljning och upplåtelse av marker där samer bedriver sin rennäring i Rennäringsförordningen (SFS 1993:384).

Hedvig Bernitz (2010), Jur. dr i statsrätt och europarätt vid Stockholms universitet menar att även om samers rätt att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv fastslås i Regeringsformen (SFS 1974:152) så är skyddet relativt svagt. Regleringen handlar framförallt om ett icke rättsligt bindande målsättningsstadgande med ambitioner som samhället vill förverkliga. Renskötsel har uttryckligen lyfts ur grundlagen genom formuleringen att denna rätt "regleras i lag" enligt 17 kap. Regeringsformen (SFS 1974:152), om näringsfrihet. Således finns inget egentligt grundlagsskydd. Följaktligen är den lag som ska skydda samers rätt i första hand rennäringslagen. Det här, menar Bernitz, innebär att annan internationellt rätt blir extra angelägen för att tillgodose ett rättsligt skydd för samer (Bernitz 2010, s. 598).

3.3 Lagar om språk

Det samiska språket är en central del i den samiska kulturen. Trots detta har samiska språkkunskaper gått förlorade till följd den tidiga segregerings- och assimileringpolitiken i Sverige. Samiska finns i flera varieteter, där många av dem talas av få. Sydsamiskan är en av de varieteter som är starkt hotade att försvinna. I en statlig utredning från 2005, framhålls att stödet för bl.a. samiska språket kommit relativt sent och rätten att använda språket i förvaltningsområdena inte alltid kan garanteras (SOU 2005:40, s. 50, 53).

I de s.k. nomadskolorna⁷ som uppfördes under tidigt 1900-tal, var det officiella undervisningsspråket svenska, och samer fick inte lära sig att varken läsa eller skriva på samiska. Samebarnen fick tala sitt språk sinsemellan och i hemmiljön. Idag är många av de samer som gått i nomadskolan, vuxenanalfabeter (Ibid. s. 45-46). Historiskt sett har de språk som är/varit i minoritet i Sverige, osynliggjorts på grund av assimileringpolitiska tankesätt. Att samer skulle lära sig svenska i skolan berodde på en tro om att flerspråkighet och mångkultur var ett hot mot den nationella sammanhållningen (Ibid. s. 43-44).

Sedan år 2009 regleras skyddet för samiska i språklagen (SFS 2009:600). Enligt 2 § (SFS 2009:600) är syftet att värna om den språkliga mångfalden i Sverige och att öka den enskildes tillgång till språk. Enligt 8 § samma lag fastslås att "det allmänna" har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken. I lagen om minoriteter och minoritetsspråk (SFS 2009:724) är syftet att förstärka skyddet ytterligare. Samiska skall få användas vid kontakt med myndigheter och domstolar och enligt 1 § (SFS 2009:724) finns det även skyldigheter inom äldreomsorg och vissa pedagogiska verksamheter, att erbjuda samisktalande personal.

---

⁷ För en närmre beskrivning se kap. 6.2.7.

De särskilda skyldigheterna att erbjuda samiska i kontakt med den enskilda, gäller dock endast inom "förvaltningsområden", alltså kommuner, som återfinns i 6 § (SFS 2009:724). Där ingår sjutton orter. Inte alla de orter där samiskan funnits/finns ingår dock i förvaltningsområdena, Piteå är ett exempel på en sådan ort. Beslut om att en kommun ska få ingå i ett förvaltningsområde fattas av regeringen enligt 7 § samma lag.

3.4 Sametingslag

Sametinget i Sverige bildades år 1993. Vid detta tillfälle slog regeringen fast att Sametinget inte var ett organ för självstyre. Sametinget är i sin helhet en myndighet under regeringen samtidigt som det är ett folkvalt organ. (SOU 2002:77, s. 9). Vid valet till Sametinget måste den som vill rösta vara upptagen i sameröstlängden enligt 3 kap. 3 § Sametingslagen (SFS 1992:1433). För att kunna upptas i röstlängden måste man vara same enligt kriterierna i samma lag, 1 kap. 2 §. Sametinget står under kulturdepartementet med Alice Bah Kuhnke som ansvarigt statsråd, tillika kulturminister (Kulturdepartementet 2015).

Sametinget ansågs vid inrättandet vara en myndighet med rennäringsexpertis, samtidigt som det skulle representera samernas röst (Mörkenstam 2013). Trots att Sametinget ses som en myndighet med expertis inom rennäringsfrågorna, saknas självbestämmande inom området. Exempelvis är det Länsstyrelsen som bestämmer renantalet som får finnas i varje sameby. Länsstyrelsen ska se till att renantalet håller rätt nivå och att samebyarna tar hänsyn till naturvårdens och kulturmiljövårdens intressen. Bestämmelserna återfinns bl.a i rennäringslagen, rennäringsförordningen och miljöbalken. (Länsstyrelsen [uå]).

Enligt 2 kap. 1 § (SFS 1992:1433) är Sametingets främsta uppdrag att främja den samiska kulturen. Detta ska bland annat göras genom att leda det samiska språkarbetet och besluta om fördelningen av statens bidrag till verksamheten. Sametinget ska också medverka i samhällsplaneringen genom att beakta samiska behov och rennäringens intressen i frågor om nyttjande av mark och vatten. Mörkenstam (2013) påpekar att avseende förvaltningsfrågor och deltagande i beslutsfattade, har Sametinget dock ingen vetorätt eller beskattningsrätt för utnyttjande av de traditionellt samiska bosättningsområdena (Mörkenstam, 2013). Förvaltningen av den svenska fjällvärlden, där samer utövar sin rennäring, ingår i Länsstyrelsens tillsynsarbete. Detta omfattar även upplåtelse av jakt- och fiskerätterna i fjällområdena (Länsstyrelsen [uå]).

Handlingsutrymmet för Sametinget är begränsat eftersom de statliga anslagen oftast är öronmärkta till olika förvaltningsuppdrag. Detta gör det svårt för Sametinget att göra

prioriteringar i enlighet med det samiska folkets intressen. Problematiken ligger i Sametingets dubbelhet som statlig myndighet och folkvalt organ (Mörkenstam 2013; SOU 2002:77, s. 10). För att fritt kunna förfoga över de statliga medlen som tilldelas Sametinget, samt att ensamt företräda det samiska folket, skulle det krävas ett utökat självstyre (SOU 2002:77, s. 11-12).

3.5 Sedvanerättsmålet i Härjedalen

En av de rättsfall som har rört samers rätt till markanvändning är den s.k. Härjedalsmålet.⁸ Domstolarnas bedömningar och utfall har varit föremål för en omfattande granskning av tidigare lands- och riksarkivarie Lars Rumar. Rumar har lång erfarenhet av frågor kring samiska markrättigheter och arbetade bland annat som biträdande sekreterare vid Gränsdragningskommissionen, vars arbete resulterade i SOU 2006:14⁹ (Rumar 2014, s. 15). I sin bok konstaterar han att den bevisning som lagts fram av både tingsrätt och hovrätt i Härjedalsmålet bygger på felaktiga grunder (Ibid s. 23). Samebyarna förlorade Härjedalsmålet och ålades enligt Hovrätten för nedre Norrlands dom 2002-02-15 i mål T88/90, T 70/91 samt T85/95 s. 4 att betala över två miljoner i rättegångskostnader. Samma år som domen föll överklagades den till Högsta Domstolen, som två år senare meddelade att målet inte skulle tas upp. Då hade processen pågått i över 13 år och för att täcka rättegångskostnaderna hade samebyarna tvingats att låna pengar av Samefonden. År 2004 uppgick den totala skulden till ca 16 miljoner kronor (samer.se [uå]b).

Några exempel på Rumars invändningar rör den s.k. Framryckningsteorin (Rumar 2014, s. 25) och att avsaknad av bevisning felaktigt har tolkats av domstolar som att det inte har funnits samer i området i äldre tider (Ibid. s. 28). Framryckningsteorin bygger på forskning från slutet på 1800-talet framställd av den norske etnografen och historikern Yngvar Nielsen. Nielsen drog slutsatsen att samer successivt invandrat från norr, för att omkring 1600-talet och under början av 1700-talet nå sydligare delar, såsom Härjedalen (Ibid. s. 39). Denna teori har skapat ett underlag för en historieskrivning som innebär att samer skulle ha trängt sig in på sådana marker som bönder ägt sen äldre tider (Rumar 2014, s. 40). Framryckningsteorin har vederlagts av forskning under senare tid som kunnat visa på att samer redan fanns i Dalarna, Uppland, Gästrikland, Hälsingland och Västmanland så tidigt som på 1600-talet. Kritik har även förts fram rörande det källmaterial som används för att stödja teorier om att samer skulle ha invandrat. Enligt kritiken bör skriftliga källor från den här tiden ifrågasättas,

---

⁸ De domar som är kopplade till "Härjedalsmålet" och som har undersökts av Rumar är Svegs tingsrätts dom 1996-02-21 i mål T88/90 samt Hovrätten för nedre Norrlands dom 2002-02-15 i mål T88/90, T 70/91 samt T85/95.

⁹ Se kap. 5.1 gällande i SOU:1999:25

då den snarast avspeglar majoritetsbefolkningens intressen och inte ett nomadiserande minoritetsfolk. Det arkivmaterial som finns har med sannolikhet tillkommit i första hand för att registrera den bofasta majoritetsbefolkningen i beskattningssyfte, snarare än för att redogöra för det samiska folket (Rumar 2014 s. 41-42). Således finns det anledning att starkt ifrågasätta sådana beslut som grundar sig på "vem som var först" i sammanhang som rör samers rätt till mark.

Rumar exemplifierar vilken påverkan ett rättsfall om gränsdragning kan ha genom att lyfta fram Härjedalsdomen. När renbetesrätten i Härjedalen diskuteras, hänvisas ofta till en av Gränsdragningskommissionens kartor. Enligt denna är det tydligt att renbetesrätt i större delen av Härjedalens kommun saknas. Slutsatsen som kan dras av detta är att bedömningen speglar kommissionens uppfattning. Emellertid är en sådan slutsats felaktig då kommissionen aldrig hade möjlighet att pröva renbetesrätten i Härjedalen eftersom gränserna redan hade fastställts i den lagakraftvunna Härjedalsdomen. Vad kartan speglar är således endast utfallet av domen, vilken som ovan nämnts, har fått skarp kritik (Rumar 2014, s. 251).

4. Tidigare forskning

Mycket av den moderna forskningen kring den påverkan som svensk (nordisk) rätt och politik har på den samiska befolkningens levnadsvillkor, sker vid Sami allaskuvla i Kautokeino i Norge och vid Centrum för samisk forskning (CeSam) vid Umeå universitet. Forskning kring världens urfolk och dess rättigheter till traditionella bosättningsområden bedrivs även i USA, Kanada och Australien. I den här uppsatsen har den postkoloniala inriktningen inom samisk forskning, kring samers rättsliga och sociala ställning i samhället, varit särskilt intressant. För att få en bild av forskningsläget har vi tittat närmre på historisk forskning, statsvetenskapliga och folkrättsliga studier samt genusforskning i ett kolonialt sammanhang.

4.1 Statens intrång i Sápmi

Åsa Össbo (2014) har studerat diskursen kring vattenkraftsutbyggnaden och renskötseln i norra Sverige. Hon menar i sin avhandling att Sverige fortsätter att kolonisera samer genom att diskriminera dem oavsett om de är renägande eller icke-renägande. Samer höras inte för sina behov i samband med vattenkraftsutbyggnaden som sker i norra Sverige. Össbo studerar den svenska vattenkraftsutbyggnaden med ett postkolonialt perspektiv. Hon använder maktkritiska verktyg som governmentaltets- och diskursanalys för att studera politikområdena vattenkraftutbyggnad och renskötsel. Össbo menar att den moderna

välfärdsstaten utgör en del i uppbyggandet och upprätthållandet av det institutionella ramverket kring dessa två politiska områden (Össbo 2014, s. 4). Koloniala aspekter har dock sällan använts i analyser kring exploateringen av Norrlands naturresurser trots att kolonier varit en förutsättning för kapitalismen (Ibid.).

Össbo pekar på Sápmi som en inhemsk koloni som har utnyttjats i takt med efterfrågan på miljövänlig energi i form av vattenkraft. I avhandlingen redogör hon för exploateringen av samers naturresurser och statens/myndigheternas konstruktion av renskötselfrågor. Vattenkraften kunde till följd av ett rättsligt exkluderande av rättsägare och intressenter, byggas ut i Sápmi. Össbo anser att 1886 års- och följande renbeteslagar bidrar som faktorer till undergrävandet av samiska rättigheter. Renskötelsamhällets överlevnad och synliggörande som ett "privilegium" ställdes mot övriga samer och de andra boenden i de exploaterade områdena, med argument om "det allmännas bästa" (Össbo 2014, s. 253-254).

Idag står stora delar av den samiska befolkningen i Sverige utanför de rättigheter som ett fåtal samebymedlemmar kan utöva, då rättigheterna är kopplade till rennäringen. Även om de samiska rättigheterna kring Sametinget, renskötsel och jakt- och fiskerättigheter kan ses som inkluderande för samer, så har det rötter i ett kolonialt förflutet där maktförhållandena mellan inblandade aktörer är ojämnt. Detta arbete reproducerar ett osynliggörande och exkludering av de samer som inte har tillgång till ovan nämnda rättigheter (Össbo 2014, s. 19-20).

Lennart Lundmark (2008) riktar i sin bok *Stulet land, svensk makt på samisk mark*, precis som Össbo, kritik mot det som han själv uttrycker som statens "rofferi" av samers marker och rättigheter. Han menar att detta pågår än idag. Lundmark slår fast att den svenska samepolitiken vilar på en historisk grund skriven efter dåtidens rådande värderingar. Mycket av den tidiga samiska forskningen bygger på fördomar, rasism och förvrängningar som i förlängningen har missgynnat samerna. Lundmark redogör för statens behandling av samer och vilka konsekvenser detta inneburit för samiska förhållanden i Sverige idag (Lundmark 2008, s. 9-10).

Lundmark anser att regeringen inte har reagerat på de statliga utredningar som gjorts kring frågan om en ratificering av ILO 169. Han menar att anledningen till detta är för att makthavare är rädda att förlora röster och mandat från folkmajoriteten bosatta i samers traditionella områden. I norra Sverige finns ett starkt motstånd mot ILO 169 (Lundmark 2008, s. 244, 246).

4.2 Den aktuella samerättsliga diskursen

Lundmark (2008) pekar på att det är den västerländska samhällsordningen som problematiserar en framtida ratificering av ILO 169. Fokuseringen på att först reda ut vem som ”äger” land och vatten för att sedan kunna diskutera rättigheter, samt att beslut inte ska ”hastas fram”, har gjort att processen hittills tagit årtal och fortgår alltjämt (Lundmark 2008, s. 246). Lundmark menar att det “markrofferi” som samer utsatts för, idag maskeras av rättsbegrepp som formuleras i lagar och förordningar (Ibid.).

Lantto och Mörkenstam (2008) framhåller att politisk handling för att öka samiska rättigheter begränsas av dominerande idéer och föreställningar om samer, vilka bäst beskrivs i termer av en diskurs (Lantto & Mörkenstam 2008, s. 28). Författarna menar att den samiska historien är kantad av en diskriminerande attityd, vilken har sin grund i rasmässiga och kulturella hierarkier, något som tenderar att reproduceras i den moderna debatten. De lyfter fram särskilt tre områden inom vilka marginaliseringen av samer kan fortgå: renskötsel, Sametingets finansiella restriktioner samt jakt- och fiskerättigheter (Ibid. s. 40-41).

För att analysera diskursen har Lantto och Mörkenstam gjort en kronologisk genomgång av det system av uppfattningar och kunskap, som enligt dem, har rättfärdigat den svenska samepolitiken (Lantto & Mörkenstam 2008, s. 28). Författarna menar att det finns en diskursiv förändring i hur samer uppfattas idag. Förändringen innebär att synen på samer som ett urfolk, där känslan av tillhörighet markeras av en gemensam identitet, har börjat utmana den traditionella svenska samepolitiken. Förändringen har emellertid inte följts av några radikala politiska eller rättsliga förändringar. Snarare har lagstiftning visat sig vara förvånansvärt svår att ändra (Ibid. s. 40).

Peter Johansson (2008) framhåller att Sverige under lång tid sett sig som ett land som kämpar för mänskliga rättigheter och som värnar för minoriteters och förtryckta gruppers ställning runt om i världen. Sverige som internationell aktör hävdar också vikten av att följa den internationella rättens normer och regler i sin kritik mot andra länders behandling av sina minoriteter. Frågan om samers ställning i Sverige är dock en öm punkt när den typen av kritik ges till andra länder, enligt Johansson. Han har identifierat och analyserat de diskurser som framställs i det svenska riksdagsarbetet i frågor kring samers folkrättsliga ställning. I sin avhandling problematiserar han dessa diskurser i relation till minoriteters och urfolks rättigheters utveckling inom den internationella rätten (Johansson 2008, s. 6).

Som nämnts i avsnitt 1.3 menar Johansson att samer behandlas som en minoritet trots att de uppfyller internationella definitioner som ursprungsfolk. I Sverige, där politisk legitimitet bygger på en majoritetsdemokrati, har samer som minoritet litet utrymme att kunna påverka sin egen framtid eftersom de politiska ramarna främst omfattar majoritetsbefolkningens behov (Johansson 2008, s. 5).

Även Lantto och Mörkenstam riktar kritik mot den svenska hanteringen av samisk folkrätt. När samiska intressen vägs mot "andra" eller "motsatta intressen" så förskjuts perspektivet från att handla om urfolks rättigheter (eller samiska rättigheter) till att bli en fråga om konkurrens mellan olika intressen. Forskarna påpekar att konkurrens mellan olika intressen alltid har varit ett starkt argument för statlig kontroll och paternalism, ett perspektiv som fortfarande finns kvar när det gäller exempelvis reglering av rennäringen (Lantto & Mörkenstam 2008, s. 38).

Vidare påpekar Lantto och Mörkenstam att de former av samförstånds lösningar som ofta betonas inte går att få till stånd utan att det åtminstone finns någon form av plattform från vilken samer kan argumentera. En anslutning till ILO 169 skulle kunna vara ett första steg mot en sådan plattform då den skulle ge samer en möjlighet till deltagande i den demokratiska processen. Det hade även kunnat vara en möjlighet att, på ett legitimt sätt, motarbeta den makt som staten de bor i har över dem (Lantto & Mörkenstam 2008, s. 28, 41). Sametinget, menar Lantto och Mörkenstam, är en problematisk plattform för detta syfte då det främst fungerar som en administrativ myndighet vilken kan konsulteras vid behov av expertis i samiska frågor. Sametingets möjligheter att påverka politiska och rättsliga förändringar är däremot begränsad eftersom det saknar reell makt till beslutsfattande i samiska frågor (Lantto & Mörkenstam 2008, s.39).

I sin bok *Ursprungsfolk i internationell politik och rätt* visar Ulf Johansson Dahre (2006) hur tidiga koloniala föreställningar om ursprungsfolk har format den moderna bilden av dessa folk, liksom hur de betraktas i internationella sammanhang. Samers ställning i Sverige och deras anspråk på rättigheter innebär ett ställningstagande till principiellt viktiga frågor, hävdar han. Frågorna handlar om huruvida det finns utrymme för särskilda rättigheter för specifika grupper och hur dessa i så fall ska konstrueras för att stämma överens med det övriga samhället (Johansson Dahre 2006, s. 187). Johansson Dahre hänvisar till rättsfilosofen Stanley Fish som har sammanfattat ett antal vanliga argument som ofta framförs mot urfolks rätt till självbestämmande (Johansson Dahre 2006, s. 188). Ett av dessa argument är att

självbestämmande för en minoritet inte kan anses rättvist mot den övriga majoritetsbefolkningen, att det skulle handla om en slags omvänd diskriminering. Utgångspunkten för ett sådant argument är ett ifrågasättande av varför dagens generationer bland majoritetsbefolkningen ska behöva betala priset för förtryck och historiska oföretter mot ursprungsfolken. Enligt Fish så är emellertid svaret på den frågan att om inte den nu levande majoritetsbefolkningen ska kunna ställas till svars för historiskt förtryck och oföretter, så ska de heller inte kunna dra någon fördel av oföretterna, som skapat lidande hos generationer av ursprungsfolk. Idag drar många majoritetsbefolkningar ekonomisk nytta av land, naturresurser, kunskap och konst som tillkommit dem utan ersättning. Vidare går det inte att jämföra de nackdelar som majoritetsbefolkningen får tåla genom att ursprungsfolket erkänns någon form av självbestämmandelösning med det lidande som ursprungsfolk har utsatts för historiskt och i samtiden (Johansson Dahre 2006, s. 189).

4.3 Behovet av ett nygammalt tankesätt

Ravna Kuokkonen (2000) pekar på behovet av ett "indigenous paradigm", alltså ett nytt sätt att tänka för att dekolonisera urfolk och dekonstruera konsekvenser som följt kolonialismen. Genom att centrera ursprungsfolkens kultur och värderingar som fram till idag förpassats till periferin, kan dessa lyftas fram i den vardagliga diskursen. Detta skulle avhjälpa marginaliseringen av urfolk och dess frågor (Kuokkonen 2000, s. 411-412).

Kuokkonen är kritiskt till den västerländska forskningen. Hon menar att forskning om samer ofta följer ett mönster av ett västerländskt och eurocentriskt tankesätt som sällan ifrågasätts (Kuokkonen 2000, s. 413). Västerländska forskare behandlar ofta den inhemska kunskapen som primitiv, osofistikerad eller på andra sätt underlägsen det västerländska sättet att tänka. Kuokkonen pekar på att anledningen är de västerländska forskarnas oförmåga att begripa hela den inhemska inställningen till livet (Ibid. s. 414).

Kuokkonen tar den samiska kosmologin som exempel på hur en samisk modell av tankesätt skulle kunna förändra den västerländska binära världsbilden. Kuokkonen förklarar hur samisk kosmologi kan visualiseras genom den samiska trumman där världen är uppdelad i tre riken. Det mellersta riket symboliserar de vanliga människorna i dess vardagliga liv, det översta riket symboliserar gudarnas och andarnas värld och i det nedersta riket, på samiska: *jápmiiddáibmu*, finns de döda människorna. Enligt den samiska traditionen kan *noaidi*, alltså shamanen, kontakta dessa olika världar och be om råd och vägledning. Genom att använda detta som kritik mot ett västerländskt paradigm tillåts vi se hur västerländsk rationalitet och

positivism separerat det andliga från det materiella i vår värld, samtidigt som det förnekat all annan existens än det som är synligt och går att undersöka vetenskapligt, menar Kuokkonen (Kuokkonen 2000, s. 416).

Ett annat exempel där Kuokkonens "nygamla" tankesätt kan bli aktuellt gäller synen på äganderätt. Samisk kultur grundas i första hand på muntlig tradition, något som är vanligt bland urfolk. Således har skriftlig dokumentation från samer ofta varit knapphändig. Samers syn på brukanderätten har grundats på rätten att bruka fjällskogar och de stora vidderna för sitt eget hushåll och renskötsel. Synsättet skiljer sig från en bruksrätt som baseras på äganderätt av specifika landområden. Av denna anledning har myndigheter haft svårt att samordna samiskt markbruk med den uppdelning av land som grundar sig på äganderätt av uppdelade landområden enligt svensk lag (Bernitz 2010, s. 586). Genom att utmana den västerländska forskningen med nya perspektiv kan dessa dekonstruera dominerande värderingar som formar det västerländska kunskapssystemet och därmed hela den västerländska världsbilden. Ett urfolksperspektiv skulle kunna ge nya infallsvinklar i kunskapsbildandet kring icke-västerländska kulturer och därmed minska feltolkningar av dess olika uttryck (Kuokkonen 2000, s. 414).

4.4 Sammanfattning av tidigare forskning

Sammanfattningsvis tolkar vi den tidigare forskningen som att det finns ett gemensamt resonemang: statsmakten i Sverige respekterar inte det samiska folkets uttalade status som urfolk. Diskursen kring den samiska befolkningens rättsliga spörsmål reproducerar gamla tankemönster från en kolonial era. Vidare fortsätter statsmaktens västerländska tankesätt att konstruera de samepolitiska och rättsliga frågorna vilket förhalar processen till samiskt självbestämmande. Mycket av den tidigare forskningen som vi har tagit upp redogör för kopplingar mellan svensk rätt och samers sociala ställning. Emellertid är forskningens inriktning ofta statsvetenskaplig eller historisk. Med den här uppsatsen vill vi därför bidra med ett rättssociologiskt perspektiv på frågan kring Sveriges anslutning till ILO 169. Målet är att belysa huruvida statens problemframställning av internationella rättsliga normer, kan få sociala konsekvenser för det samiska folket.

5. Material och metod

I det här kapitlet presenteras det material som har analyserats; en statlig utredning under beteckningen SOU 1999:25, *Samerna - ett ursprungsfolk i Sverige. Frågan om Sveriges*

anslutning till ILO:s konvention nr 169 (hädanefter *SOU 1999:25*) Efter en översikt av materialet följer en redogörelse för den analysmetod som har använts.

5.1 Material

I september år 1997 beslutade den svenska regeringen att tillsätta en särskild utredning i syfte att utreda frågan om Sverige kan ratificera ILO:s konvention nr 169 om ursprungsfolk och stamfolk i självstyrande länder. Vidare skulle de åtgärder som i sådant fall är nödvändiga för att Sverige ska kunna efterleva konventionen, utredas (*SOU 1999:25*, s. 1). Utredningsdelegationen har redogjort för varje artikel och lämnat en bedömning för var och en av dessa (*SOU 1999:25*, s. 63). År 1999 redovisades utredningen i form av ett betänkande och två särskilda yttranden. Sammanfattningsvis slår utredaren fast att det *är* möjligt för Sverige att ansluta sig till ILO 169. De flesta artiklar anses vara mer eller mindre uppfyllda med nuvarande svensk lagstiftning. Emellertid krävs ett antal åtgärder från statens sida innan en anslutning är praktiskt genomförbar. Enligt utredarens beräkning bör en sådan process ta cirka fem år (*SOU 1999:25*, s. 19)

De olika åtgärder som utredaren menar är kritiska för en svensk anslutning rör framförallt identifiering av den mark, som samer enligt konventionens bestämmelser har rätt till. Även omfattningen av samers rätt till jakt och fiske måste klargöras, skydd mot intrång i renskötselrätten måste stärkas och Sametingets möjligheter att yttra sig rörande exploatering av samiska områden måste ökas. Vidare bör samer få möjlighet till statlig ekonomisk ersättning vid principiellt viktiga mål som rör markrättigheter. (*SOU 1999:25*, s. 19-20).

De rekommendationer som gavs i *SOU 1999:25* har gett upphov till ytterligare en utredning och betänkande: *SOU 2006:14 Samernas sedvanemarker*. Den senare drar slutsatser som skiljer sig i väsentliga hänseenden från *SOU 1999:25* och slår bland annat fast att Sverige idag inte kan anses uppfylla de krav som anges i ILO 169, vilket därmed försvårar en anslutning. Kommissionen ansåg istället att om Sverige ska ansluta sig till konventionen och uppfylla de krav som denna ställer bör en särskild medlingsinstans mellan samer och markägare inrättas (*SOU 2006:14*, s. 29-30). I vår mening innebär detta att *SOU 1999:25* har haft och kommer fortsatt att ha en stor betydelse för hur den svenska regeringen ser på samiska rättigheter.

Vidare har *SOU 1999:25* även betydelse för framtida rättegångar kring samiska frågor; om ILO 169 ratificeras av Sverige skulle det innebära att myndigheter och domstolar måste beakta konventionens innehåll vid tolkning av svensk lagstiftning (*SOU 1999:25*, s. 116).

Även om SOU 2006:14 vid en första anblick kan anses vara mer aktuell har vi valt att analysera den äldre utredningen SOU 1999:25. Anledningen är att vi vill utgå från den utredning som behandlar ILO 169 i sin helhet, och inte endast specifika frågor såsom i SOU 2006:14. I SOU 1999:25 förs ett resonemang kring huruvida ILO:s konvention nr 169 ska ratificeras eller inte. Vi har valt just denna utredning eftersom den omfattar en större del av den samiska diskursen och inte enbart markfrågor såsom SOU 2006:14. I SOU 1999:25 uttalas statens syn på samernas behov och vilka åtgärder som krävs för att kunna ratificera ILO-konventionen.

Till utredningen tillsattes en delegation i vilken Sven Heurgren, fd landshövning i Jämtlands län, tillförordnades som särskild utredare för uppdraget. Sekreterare var direktören Bror Tronbacke, samt departementssekreteraren Göran Ternbo och hovrättsassessorn Marie B. Hagsgård. De experter som tillsattes var juristen Lars Anders Baer, hovrättsassessorn Mikael Gulliksson, departementssekreteraren Monica Dillner-Thorsson, kammarrättsassessorn Carin Jahn, departementsrådet Anders Holmgren, agronomen Solveig Larsson, kanslichefen Lars-Nila Lasko, departementssekreteraren Marie Mild, departementsrådet Bertil Roth, kanslirådet Ann Marie Pennegård, jägmästaren Jan Sandström samt departementssekreteraren Ulla-Karin Kinell. Övriga experter som förordnades var justitierådet Bertil Bengtsson och hovrättsassessorn Marinette Andersson (SOU 1999:25, s. 4).

Något som bör noteras gällande SOU 1999:25 är att den presenteras i ”jag-form”, exempelvis används formuleringen ”Min bedömning är” osv. Vår erfarenhet är att statliga dokument av det här slaget vanligtvis refererar till ”sig själv” genom att skriva exempelvis ”Delegationens bedömning är”. Den person som står bakom ”jag-formen” i SOU 1999:25 kan enligt vår bedömning antas vara den som utsetts till särskild utredare, nämligen Sven Heurgren.

Utredningen är kompletterad med två särskilda yttranden av Solveig Larsson och Jan Sandström vilka är kritiska mot en anslutning till konventionen (SOU 1999:25, s. 261-266) samt Lars Nila Lasko och Lars Anders Baer som välkomnar och kompletterar utredarens bedömningar (SOU 1999:25, s. 267-268). Skälet till att inte använda den vanligare vi-formuleringen i utredningen kan således bero på att det förekommit meningsskiljaktigheter under arbetets gång. Att de särskilda yttrandena skiljer sig på flera kritiska punkter vad beträffar utredningens officiella slutsatser stärker antagandet om att delegationen inte har varit enig i alla sina bedömningar.

5.2 Metod

I den här uppsatsen har Carol Lee Bacchis (1999) diskursanalytiska modell "What's the problem?" använts för att analysera SOU 1999:25. Nedan följer en redogörelse för innebörden av diskursanalys och därefter en förklaring kring den specifika modellen "What's the problem?" och hur denna har använts.

Diskurs betyder att någon (eller en grupp) talar om och förstår världen, eller ett avsnitt av världen, på ett bestämt sätt (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 7). I SOU 1999:25 representeras denna *någon* av en grupp, närmre bestämt en statligt utvald delegation bestående av olika experter (egen anm.). Diskursanalys är inte enbart *en* metod, utan är en tvärvetenskaplig och multidisciplinär teori som kan användas med flera olika ansatser. Diskursanalys är ett samlingsbegrepp för alla olika typer av diskursteoretiska fält (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 7). De som använder diskursanalys som metod i sin forskning uppfattar sig själva oftast som kritiska på ett eller annat sätt. De vill kritisera rådande samhällsförhållanden och har en kritisk målsättning med sitt arbete (Ibid. s. 152). Inom kritisk diskursanalytisk forskning är ideologikritiken en viktig form. Forskare som använder sig av ideologikritiska metoder hävdar att samhället styrs av ett hegemoniskt språk och att ideologier förblindar människor så att de inte ser verkligheten bakom dessa (Ibid. s. 152).

Diskursanalys används för att avslöja hur språket representerar verkligheten (dvs. den fysiska världen som diskursen beskriver) vilken aldrig kan vara en absolut avspegling av verkligheten. Någon som beskriver verkligheten bidrar till att också skapa den (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 15). Därmed kan sägas att den forskare som använder sig av diskursanalys också bidrar till att producera och skapa verkligheten samtidigt som personen avbildar den i sitt arbete (Ibid. s. 148).

Representation i en diskurs betyder att en ställföreträdare kan vara närvarande istället för den eller de som inte kan vara det fysiskt (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 52-53) och när exempelvis en grupp representeras, följer en hel samhällsbild med eftersom gruppen konstitueras och skapas av den som representerar den (Ibid. s. 53). Foucault, som är en viktig gestalt inom diskursanalysens utveckling, menar att makten är det som konstituerar diskurser och skiljer objekt åt och är det som skapar vår sociala värld. Makten flödar inte enbart från toppen till botten i samhällshierarkin, utan strömmar även lateralt på mikronivå och är en del av det vardagliga livets göranden (Loomba 2006, s. 64). Foucault anser därför att makt både är begränsande och produktiv (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 19-20). Den som har

makt definierar världen och framställer sin definition som fakta. Vi menar att SOU 1999:25 representerar det som delegationen har framställt som fakta, ett material som i sin tur värderas av statsmakten.

Avgränsningen av analysmaterialet i uppsatsen har bland annat gjorts med hjälp av sekundärlitteraturen, det vill säga böcker och artiklar om samisk forskning, som pekat ut en diskurs kring de samiska rättigheterna och dess kritik. Avgränsningen för diskursen har även styrts av syftet med uppsatsen vilken har haft en kritisk karaktär från början. I detta fall har postkolonialismen bestämt vilket "avstånd" som intagits till materialet (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 136-137).

I ett diskursanalytiskt arbete ligger fokus på diskursen i sig som föremål för analysen. Det är inte meningen att uppsatsen ska avslöja vad människor bakom en diskurs egentligen menar eller hur verkligheten egentligen ser ut. Det som undersöks är vilka mönster och "självklarheter" som finns i utsagorna i diskursen och vilka sociala konsekvenser dessa får för verkligheten. Det är viktigt men kan vara svårt, att ställa sig främmande till ett område en själv har åsikter om, det är därför viktigt att se till att de egna värderingarna inte överskuggar analysen (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 28). Här kan det därför vara värt att nämna några ord om förförståelse, vilket innebär att varje tolkning sker utifrån en föregående, föregripande, förståelse. Det finns således inga förutsättningslösa tolkningar (Nationalencyklopedin 2015b). Eftersom sådant som kulturell tillhörighet och erfarenheter kan påverka förförståelsen, vilken i sin tur kan påverka val av forskningsfråga, så bör det nämnas att vi som har utfört analysen är av både samisk och icke-samisk härkomst. Vi tror att våra olika erfarenheter har ökat vår förmåga att närma oss analysen utifrån ett bredare perspektiv.

5.2.1 Analysmodellen “What’s the problem?”

Carol Lee Bacchi (1999), docent i politiska studier, har tagit fram ett verktyg som kan användas till att analysera hur påstådda problem framställs i statliga utredningar och vid framtagning av riktlinjer och lagstiftning. I den här uppsatsen används verktyget för att analysera diskursen i den statliga utredningen SOU 1999:25. Bacchis modell flyttar fokus från att analysera lösningar på problem till att analysera hur problem presenteras i en diskurs (Bacchi 1999, s. 2). Bacchi menar att vad som tolkas som ett problem och sättet ett problem framställs, färgas av vad någon anser är lösningen på problemet. När någon beskriver något som ett “problem” inkluderas även dennes tolkningar och bedömningar och val i beskrivningen (Ibid., s. 1).

I sin bok *Women, Policy and Politics, the construction of policy problems* redogör Bacchi för analysverktyget som hon kallar “What’s the problem represented to be?” eller i korthet “What’s the problem?”. Genom att ställa ett antal frågor till det material som studeras, fokuserar en “What’s the problem?”-inställning på frågor som inte är ställda eller diskuterade på grund av hur problemet är presenterat däri (Ibid. s. 2). Följande fem frågor tillhör Bacchis analysverktyg:

1. What is the problem represented to be?
2. What presuppositions or assumptions underlie this representation?
3. What effects are produced by this representation? How are subjects constituted within it? What is likely to change? What is likely to stay the same? Who is likely to benefit from this representation?
4. What is left unproblematic in this representation?
5. How would “responses” differ if the “problem” were thought about or represented differently? (Bacchi 1999, s. 12-13)

Då vi inte har kunnat hitta någon tillfredställande översättning av Bacchis frågor har vi valt att för tydlighetens skull göra en svensk översättning av frågorna:

1. Vad framställs som problemet?
2. Vilka antaganden föreligger framställningen?
3. Vilka effekter produceras med framställningen? Det vill säga, hur formas subjekten inom den här framställningen? Vilka troliga förändringar kan identifieras? Vilka aspekter kan antas bli oförändrade? Vem kan antas dra nytta av framställningen?
4. Vad lämnas oproblematiserat i framställningen?
5. Hur skulle en annan "respons" kunnat se ut om "problemet" hade framställts annorlunda?

I denna uppsats har frågorna ett till och med fyra använts för att undersöka diskursen i SOU 1999:25 och för att strukturera analysen. Den sista frågan utelämnas dels på grund av att den inte är nödvändig för att besvara uppsatsens frågeställningar och dels då den kan besvaras från en mängd olika utgångspunkter. Fråga fem kan således anses besvaras olika om den historiska kontexten sett annorlunda ut. Historiska utgångspunkter för den samiska diskursen är något som redogörs för i resterande delar av uppsatsen.

Hur vi ser på saker avgör också hur vi väljer att mäta eller förändra dessa. Varje politiskt förslag innehåller en explicit eller implicit tolkning av "problemet", detta kallar Bacchi för textens "problemrepresentation". Hon menar att det är nödvändigt att identifiera och bedöma hur problem framställs vid analys av politiska förslag (Bacchi 1999, s. 1). Genom frågeställningarna uppmanas vi också att reflektera över vilka frågor som förblir odiskuterade på bekostnad av hur vissa andra problem framställs (Ibid. s. 2). Bacchi belyser härigenom vad myndigheter inte gör och menar att passivitet kan vara lika viktigt som handling. När vissa frågor inte ens identifieras eller diskuteras så är det omöjligt att kunna påvisa, eller ens tala om en avsiktlig passivitet från myndigheternas sida (Ibid. s. 3).

När en "what's the problem?"-analys görs är det viktigt att ta hänsyn till den kontext som ska undersökas. Anledningen är att "problem" konstitueras olika beroende på faktorer som är specifika utifrån plats, historik och institution. När vi tar hänsyn till dessa kan vi även få en insikt om varför vissa versioner av ett "problem" framträder på en särskild plats medan andra versioner syns på andra platser (Bacchi 1999, s. 7). Bacchi menar att när sociala tillstånd

karaktäriseras som problem eller sociala problem så förändras de. De blir då konstruktioner, eller tolkningar av "verkligheten". Således upptäcks inte problem, de skapas av människor (Bacchi 1999, s. 9). När ett problem har konstruerats inbäddas även värderingar i det språk som används för att beskriva tolkningarna, särskilt, menar Bacchi, om språket gör anspråk på att vara neutralt (Ibid. s. 10). Något som bör noteras är att i den här uppsatsen undersöks inte vad problemet med en anslutning till ILO:s konvention 169 är, eller hur det ska lösas. Fokus ligger istället på hur problemet med en anslutning till ILO 169 *framställs* (Ibid. s. 21).

5.3 Diskussion av metodval

Diskursanalys kan användas både som metod och teori. I den här uppsatsen har diskursanalysen som angreppssätt enbart använts metodologiskt och kompletterats med en postkolonial teori. Den koppling som kan ringas in mellan diskursanalys som metod och postkolonialism som teori, är att båda är maktkritiska. Diskursanalysen används för att "avslöja" hur någon, eller en grupp konstruerar en diskurs kring en annan grupp - ett sätt att ta makten över och påverka en annan grupps sociala verklighet. Postkolonialismen i sin tur ifrågasätter den koloniala dominansens följdverkningar och hur den påverkar statsmakten idag.

Den postkoloniala teorin öppnar även möjligheter att studera hur koloniala miljöer påverkar skapandet av problemframställningar. "What's the problem?"-inställningen, tillsammans med den postkoloniala teorins förståelse av hur makt skapas genom diskurs, ger goda förutsättningar att granska problemframställningarnas koloniserande effekt. Utgångspunkten är att ingen representation av verkligheten är opartisk eller bortom kritik. Vad som tas för givet och sant har i koloniala sammanhang ofta varit just kolonistörens sanning (Gordon 2010 s. 3).

6. Teoretiska utgångspunkter

6.1 Översikt postkolonialism

Ella Shohat, professor i kulturvetenskap, lyfter fram att de flesta före detta kolonier nådde självständighet under 1700-, 1800-, och 1900-talen, men att andra fortfarande inte uppnått den. Hon ställer därför den retoriska frågan "When exactly, then, does the "post-colonial" begin?" (Shohat 1992, s. 103). Uttrycket postkolonial implicerar att kolonialism idag är en fråga om det förflutna och undergräver kolonialismens politiska, ekonomiska och kulturella spår i vår nuvarande tid (Ibid. s. 105). Mot bakgrund av den kritik som framhållits mot

begreppet lyfter Loomba fram att postkolonialismen måste "(...) förstås som ett ifrågasättande av den koloniala dominansen och kolonialismens följdverkningar" (Loomba 2005, s. 26). Härigenom blir det möjligt att "frikoppla" termen från en linjär framstegsskildring och den formella avkoloniseringen. Istället öppnas ett utrymme för fler historiska berättelser, i vilka förtryckta folk kan uttrycka sina erfarenheter (Ibid. s. 26). Loomba menar att de maktförhållanden som råder i världen idag, bygger på de orättvisor som grundades redan under kolonialismens era (Loomba 2006, s. 137). Kolonialism kan definieras som "(...) erövringen av och kontrollen över andra människors land och tillgångar" (Loomba 2005, s. 18).

Kolonialism är således inget fenomen som endast begränsas till européernas intrång från och med 1500-talet, i Asien, Amerika och Afrika. Snarare har kolonialism varit ett återkommande inslag i den mänskliga historien (Loomba 2005, s. 18). Den tidiga kolonialismen innefattade olika grader av militärt våld, för att trygga både ockupationen och kolonisatörernas "handelsrättigheter" i de koloniserade områdena (Loomba 2006, s. 123). För att upprätthålla kolonialismens process var ett andragörande av människor, nödvändig för att konstruera det europeiska självet. En framställning av "icke-européer" som efterblivna och underlägsna hade ett syfte att skapa en binär diskurs mellan olika "raser" (Ibid. s. 117).

Kolonisatörer konstruerade en (för dem) reell ojämlikhet mellan dem själva och de koloniserade utifrån en rad olika föreställningar om bl. a hudfärg, etniska, religiösa och språkliga skillnader. Trots att de s.k. rasskillnaderna var bräckliga och svåra att upprätthålla, har kategoriseringen av människor på detta sätt, fungerat som den kraftfullaste identitetsmarkören genom historien (Loomba 2006, s. 130-131, 134). Upprättandet av distinktioner mellan olika "raser" och grupper för att samtidigt integrera dem alla i ett övergripande system kan sammanfattas med begreppet hegemoni. Begreppet kan beskrivas som maktutövning genom en kombination av samtycke och tvång (Loomba 2005, s. 41).

Edward Saids (1979) begrepp Orientalism kan användas för att beskriva den västerländska strategin som gick ut på att skapa en diskurs för att dominera, rekonstruera och ta makten över orienten (Said 1979, s. 3). Den europeiska kulturella identiteten stärktes genom att via kulturell hegemoni ställa européer och "icke-européer" mot varandra (Ibid. s. 3, 7).

"My contention is that, without examining Orientalism as a discourse, one cannot possibly understand the enormously systematic discipline by which European culture was able to manage - and even produce - the Orient politically, sociologically, militarily, ideologically, scientifically

and imaginatively during the post-Enlightenment period. Moreover, so authoritative a position did Orientalism have that I believe no one writing, thinking, or acting on the Orient could do so without taking account of the limitations on thought and action imposed by Orientalism (...) European culture gained in strength and identity by setting itself off against the Orient as a sort of surrogate and even underground self.” (Said 1979, s. 3)

Said undersökte hur kolonialismen upprätthölls genom ovanstående sätt att skapa en diskurs kring det koloniserade folket (Loomba 2006, s. 62). Den viktigaste frågan inom Orientalismen var att dela upp västvärlden och Orienten genom att producera en tro om att skillnaden mellan dem var radikal (Ibid. s. 45). Orientens folk sågs inte som medborgare eller individer, utan som ett problem som måste lösas, eller som koloniserare öppet uttryckte det - övertas (Ibid. s. 207). Orientalismen tenderade att associera orientens “skillnader” mot väst, med det tidiga 1900-talets idéer om raser och biologiska skillnader (Ibid. s. 206).

Via kolonialismen exporterades det nationalistiska tankesättet, och blev så småningom ett globalt fenomen. Det stora genombrottet för nationalismen kom under 1800-talet (Johansson 2008, s. 51-52) och tog sig i uttryck genom nationalstatsprojekt som syftade till att göra folket och staten till en. De eventuella (etniska) skillnader inom nationen skulle suddas ut. Utstickande etniska grupper utsattes för assimileringstrategier för att gynna majoritetsbefolkningens språk och kultur (Ibid. s. 54). I processer av skapandet av ett “vi” är kännetecknen som “ras”, språk och religion viktiga för att skapa tillhörighet (SOU 2005:41, s. 46). En sådan process kallas *andrafiering* tar sig också i uttryck genom att ”olikheter”, vare sig de är verkliga eller inbillade, ställs mot varandra. I processen konstruerar och rekonstruerar den kategoriserande “vi”-gruppen diskriminerande och exkluderande praktiker och attityder mot “dem”-gruppen. Den här formen av “främlingsandrafiering” uttrycks inom strukturella och institutionella sfärer i samhällets och resultatet innebär en systematisk diskriminering av ”de andra” (SOU 2005:41, s. 47).

Avkoloniseringsprocessen i olika länder, kan delas in i tre faser. USA:s och Latinamerikas frigörelse på 1700-1800-talet samt under 1900-talet de asiatiska och afrikanska koloniernas befrielse. Dessa två var knutna till sådan kolonialism som innefattar landområden långt borta från själva kolonialmakten. Den tredje fasen av avkolonisering är av den “interna kolonialismen” som kan appliceras på den svenska koloniseringen av Sápmi. Denna fas har under flera decennier ifrågasatts av, bland andra, urfolk som anser vara fortsatt koloniserade och hindrade från att bryta sig loss. I detta fall är definitionen av avkolonisering problematisk eftersom dessa urfolks nationalistiska projekt utmanar den stat som omsluter dem, den de

koloniserats av (Johansson 2008, s. 245). Trots att vi idag lever i en tid som kallas postkolonial, är urfolk mer eller mindre fortfarande utsatta för olika typer av kolonialism (Kuokkonen 2000, s. 412). Kritiker menar att kolonialismen fortfarande lever kvar inom tidigare inflytelserika koloniala institutioner, såsom exempelvis utbildning och ekonomi. I kommande avsnitt redogör vi för vilken typ av kolonialism som kom att påverka samer i Sverige.

6.2 Erövringen av Sápmi

6.2.1 Politisk syn på ”Svensk kolonialism”

Ur ett postkolonialt perspektiv är grundantagandet att relationen mellan majoritets- och minoritetsgruppen i en stat påverkas av en kolonial diskurs. Trots ett svenskt kolonialt förflutet, definieras ”kolonialism” i Sverige som något som skett i andra delar av världen, av andra länder. Därför finns det idag svårigheter att acceptera skildringar av historisk kolonialism och förtryck av samer i Sverige. Spontant kan detta inte sammankopplas med de svenska värderingarna kring mänskliga rättigheter. Postkolonialismen sammankopplar den ”svenska kolonialismen” med uppbyggandet av det svenska välfärdssamhället, som därmed sällan problematiserar frågor kring kolonialism (Ledman 2012, s. 29). Att samer inte definieras som ett koloniserat folk blir därför ett problem i sig, eftersom det ger dem svårigheter att få gehör i frågan om rätten till självbestämmande (Johansson 2008, s. 5).

6.2.2 Kolonialismens uttryck i Sverige

Det går att urskilja olika koloniseringsstrategier under perioden då kolonialismen bredde ut sig i olika delar av världen. Den svenska statsmakten använde sig av en ”införlivande” kolonialism för att inkorporera det som idag betraktas som Norrland. Staten hävdade där sin höghet över befolkningen och landområdet, gentemot andra stater (Johansson 2008, s. 37-38). Den svenska kolonialpolitiken karaktäriseras som mjukare i förhållande till de metoder som andra kolonialmakter använde för erövring av land och tillhörande resurser. Istället användes en hegemonisk planeringsmentalitet mellan parter med likartade intressen för att på så sätt exkludera och nonchalera potentiellt motstående parter med andra intressen (Össbo 2014, s. 18), exempelvis samer och deras rennäring. Idéer kring statens rätt till det som betraktades som ”ödemark” formade kolonisationsförloppet i Sápmi och de näringar som förväntades ge staten bäst avkastning var också de som prioriterades (Ibid. s. 41).

Samer ansågs stå lägre i hierarkin och skulle uppläras och förstå att lagstiftningen handlade om deras eget bästa. I denna aspekt var koloniseringsprocessen hegemonisk. Staten ansåg sig

ansvarig att stifta lagar kring samers levnadsvillkor, och någon konsensus mellan parterna förelåg inte (Össbo 2014, s. 54). Under kolonialismens era tenderade vita manliga kolonialister se grupper av människor som manliga i första hand. Kvinnor och barn hade biroller i samhället, och ansågs tillhöra männen. Äldre beskrivningar av samer kan tolkas såsom att dessa var män som "hade" kvinnor (Fur 2006, s. 494-495). Trots omfattande etnohistorisk forskning kring ursprungsfolk och i synnerhet de kvinnliga subjekten, kvarstår problematiken kring ett systematiskt marginaliserande av urfolkskvinnor. Gunlög Fur (2006) menar att marginaliseringen fortgår eftersom den koloniala diskursen oftast skapas av vita män (Fur 2006, s. 492).

Den svenska koloniseringen av Sápmi producerades i huvudsak på central nivå av statsmakten men de lokala s.k. lappfogdarna var av stor betydelse för politiken som utformades under denna tid. Den svenska koloniala myndigheten krävde lokala tjänstemän för att kunna införlivas (Össbo 2014, s. 30). Lappfogdens uppgift var att övervaka och kontrollera att samer följde de lagar som kom att reglera renskötseln. Lappfogden hade också i uppgift att föra samers talan i olika frågor samt att besluta om tvångsslakt och tvångsförflyttning för att förebygga konflikter och intrång på andras marker (Össbo 2014, s. 49; Lantto 2012 s. 116).

De senare anspråkstagandena på samiska markområden anser Össbo vara ett exempel på framträdande av en ny kolonial diskurs (Össbo 2014, s. 252-253). Den svenska kolonialismen fördjupades i och med den framväxande välfärdsstaten som innebar industrialisering och modernisering (Össbo 2014, s. 53). Med de "mjuka" metoder som karaktäriserade den svenska kolonialismen, koloniserades även individers medvetanden. Att skambelägga och osynliggöra samisk kultur, samt nedtysta samers behov var ett sätt att expandera kolonialismen (Össbo 2014, s. 53). Kolonialismens uttryck var av sådan typ som på sikt kunde få samer som individer att nedvärdera sin egen kultur och allt som är relaterat till den (Kuokkonen 2000, s. 412).

6.2.3 Staten som överförmyndare

Innan 1800-talets slut fanns en stark opinion för samernas sak i Sverige. Anledningen var en tro om att den samiska folkstammen var så svag att den höll på att dö ut. Antagandet utgjorde en ideologisk grund för hur det samiska folket skulle behandlas. Deras kultur var på sikt dömd att dö ut om ingenting gjordes för att skydda dem. Samepolitiken blev därmed präglad av en dubbelhet: samerna skulle gå under enligt utvecklingens lagar, därför måste de skyddas och hjälpas. (Lundmark 2002, s. 163; Lantto 2012, s. 14). Att stärka samers rättigheter till land

och vinterbete för deras renar i förhållande till jordbruket ansågs vara en nödvändighet (Lundmark 1998, s. 76).

Åsikten om att samer var de ursprungliga innehavarna av markerna i norr och att de inte skulle trängas bort var central i samepolitiken. Samer betraktades som de enda, av naturen, fysiskt anpassade till att bedriva renskötsel. De ansågs inte duga till något annat. Att samers leverne skulle skyddas mot intrång och hot var inte enbart av humanitära skäl, utan också av ekonomiska. Att samer förblev renskötare var nödvändigt för ett nyttjande av fjälltrakterna mot norska gränsen. Om samerna slog sig ner och bosatte sig i hus skulle det innebära en sämre uppsikt över renhjordarna. Detta skulle i sin tur kunna innebära att skador på jordbrukens fastigheter med konflikter och renskötselns undergång som följd. Dessa tankesätt formade samepolitikens bild av den renskötande sammen (Lantto 2012 s. 14-16).

Under den här tiden var politiker i Sverige influerade av en kulturnationalism som innebar att alla, oavsett etnisk eller språklig tillhörighet skulle ha samma rättigheter (Lundmark 1998, s. 77). I riksdagen ansågs samer tillhöra en egen nation och man talade om den "lapska" nationaliteten (Ibid. s. 78). I argumenten om samers skydd var hotet om den samiska undergången återkommande från riksdagsmännen som ville garantera samers tillgångar till mark (Ibid. s. 81). Men det kulturnationalistiska tankesättet varade fram till år 1880 innan det överlappades av en aggressiv statsnationalitet och rasistiska idéer om kulturers underlägsenhet kom att överta samepolitiken (Lundmark 1998, s. 85).

6.2.4 Segregering och assimilering av samer

Från myndigheters sida var farhågan att samer skulle få smak för det goda livet och inte vilja återgå till det hårda livet i vildmarken, om de fick för nära kontakt med "civilisationen" (Lundmark 2008, s. 153). Svenska myndigheter myntade därför slagorden "lapp skall vara lapp" på 1880-talet. Bakgrunden var en strävan efter att befästa en distinktion mellan samer och svenskar (Lundmark 2008 s. 152). I ett internationellt perspektiv var detta ovanligt då bland annat Norge och Nordamerika, i motsats till Sverige, verkade för en assimilation av sina urfolk till fördel för den expanderande nybebyggelsen och nationalismen (Lantto 2012, s. 18).

Distinktionen mellan svenskar och samer hade redan på 1600-talet givits uttryck genom förbud mot utövande av den samiska religionen. Jojkning, offergåvor och användandet av trummor var en central del av praktiserandet av samisk religion, men ansågs av kyrkan vara vidskepelse och avgudadyrkan. Samer åtalades för religionsbrott eftersom religiösa minoriteter var förbjudet i Sverige under den tiden. Myndigheterna intresserade sig för samisk

religionsutövning, eftersom det var ett sätt att skapa en andrafiering. Genom spegling i den motsatta, samiska religionen kunde deras egen kultur fastställas (Granqvist 2004, s. 103-104).

“Lapp skall vara lapp”- ideerna tog sig bland annat i uttryck genom regeringens proposition 1917. Statsmakten hade en uttalad ambition att styra samers utveckling, exempelvis utifrån målsättningen att skogssamer och bofasta samer inte skulle komma att tillåtas bedriva renskötelse (Lantto 2000, s. 114). Icke-renskötande samer ansågs emellertid inte vara riktiga samer och skulle därför assimileras (Lantto 2012, s. 17). Stereotypen om att samer är renskötare, liksom att renskötelsen skulle vara förutsättning för samisk kultur har utvecklats under lång tid, inte minst med hjälp renbetes- och rennärlingslagar som beskrivits i avsnitt 3.2. Renskötelsen har således blivit den dominerande markören för samisk identitet, snarare än att vara en av många olika positiva symboler för samisk identitet och kultur (Lantto & Mörkenstam 2008 s. 35). Hos en del samer räknas renskötelse som fundamental i den samiska identiteten, medan hos andra innebär en samisk identitet helt andra aspekter. Samer kan därmed inte likställas med renskötare, och som en statistiskt homogen grupp (Össbo 2014, s. 12).

6.2.5 Tvångsförflyttning och tvångsslakt

År 1919 undertecknades en renbeteskonvention med Norge. För samer i Sverige kom denna att få långtgående konsekvenser både för rennärlingen och för den samiska kulturen. Konventionen gick bland annat ut på att antalet betande renar på norsk mark skulle regleras kraftigt, något som gjorde det omöjligt för många renskötande samer i Sverige att bedriva renskötelse (Lantto 2000, s. 86). Till följd av konventionen påbörjades omfattande förflyttningar av samer. I detta skede blev samers underordnade ställning i samhället uppenbar. Tvångsförflyttningarna, menar Lantto, kan ses som ett av de mer tydliga koloniala inslagen i svensk samepolitik (Ibid. s. 114). Samerna gjorde inte som de var tillsagda, utan försökte framföra argument mot flytten eller att stanna till och få tillstånd i närliggande lappbyar. Problematiken låg i skillnaden mellan hur renskötelsen bedrevs av samer från Karesuando i norr och samer i de sydligare trakterna kring Jokkmokk och Arvidsjaur. De olika renskötelsemetoderna och trängseln på betesmarkerna ledde snabbt till konflikter mellan de nyanlända och de som redan bodde i de sydliga lappbyarna. Myndigheterna såg dock inte detta som något problem, utan ansåg att de nomadiserande fjällsamerna skulle kunna ses som förebilder för de bofasta samerna i söder (Lantto 2012, s. 234-236).

År 1928 utfärdades förelägganden om minskande av samers renhjordar. Myndigheterna ansåg att det ökade renantalet i de södra lappbydistrikten gav upphov till konflikter. Då de minskningar som lappfogdarna uppmanat till, inte införlivades av renskötarna, ansågs tvångsslakt av tiotusentals renar nödvändigt (Lantto 2012, s. 238). Dagens renskötselmetoder är ett resultat av statens tvångsförflyttningar av samer. När samer flyttades från de norra delarna av Sápmi till nya marker ledde detta till förändringar inom rennäringen. Olika renskötselmetoder mötte varandra, s.k. extensiv och intensiv renskötsel.¹⁰ Tvångsförflyttningarna accelererade en process som inom tjugo år bidrog till att den extensiva formen kom att bli dominerande (Lantto 2000, s. 119-120, 134).

6.2.6 Statlig rasism

Den statsnationalism som vuxit fram efter 1880, hade i motsats till den tidigare kulturnationalismen, ett kliniskt och kulturlöst medborgarbegrepp som inte ville uppmuntra minoriteters särdrag från majoritetsbefolkningen inom staten (Lundmark 1998, s. 77). Föreställningar om en folksjäl och en enad nation växte fram redan under 1700-talet, men under det påföljande århundradet stärktes dessa principer och tog sig uttryck i en nationalromantisk anda, inom vilken myter om folkets ursprung lanserades (Lundmark 2008, s. 11).

I början på 1900-talet ansågs rashygienisk forskning vara nödvändig för att reda ut vilken typ av människor som var bäst lämpade att föra det svenska släktet vidare. Detta skulle göras för att definiera vilka som var sämst respektive bäst lämpade till ändamålet att fortplanta sig. Svensk befolkning och "lappar" ansågs alltför olika varandra för att kunna blandas. I Uppsala upprättades ett särskilt institut för rashygienisk forskning under läkaren Herman Lundborgs ledning (Lundmark 2008, s. 215). Lundborg bestämde sig för att studera samer i en studie som kom att kallas för "Lappundersökningen". I Lappland, Jämtland och Härjedalen registrerade, mätte och fotograferade Lundborg över tusen samer och "finska" typer, både vuxna och barn (Ibid. s. 216-217, 220). Den svenska samepolitiken, som vid denna tid höll på att överge "lapp ska vara lapp"-idén, var inte associerad med Lundborgs rashygieniska tankar och Lappundersökningens resultat bidrog inte till några märkvärdiga

---

¹⁰ Innan slutet av 1800-talet var renskötelsen intensiv, dvs. hjordarna bevakades av renskötare dygnet runt, och familjerna följde med och bodde nära renarna året om. Den extensiva renskötelsen däremot, blev en följd av penninghushållningen kring denna tid och krävde större renhjordar för ökad lönsamhet. Extensiv renskötsel innebär att renhjorden är för stor för att klara med en intensiv bevakning, och familjen följer inte med renarna på samma sätt. För vidare redogörelse, se s. 94, SOU 2006:14.

upptäckter. Rasbiologiska institutets undergång var ett faktum vid Lundborgs pension år 1935 (Ibid. s. 218-219).

6.2.7 Nomadskolorna

Postkolonialismen framhäver staten och dess olika institutioner, exempelvis skolsystemet, som betydande för upprätthållandet av ideologier som syftar till att särskilja klass och ras (Loomba 2006, s. 136). I den fortsatta uppdelningen av samer och svenskar, var involverandet av utbildningsväsendet viktigt för att bevara samer som nomader. På 1910-talet beslutade därför staten att inrätta den sk. nomadskolan för alla renskötande samers barn. Utbildningspolitiken influerades av ”lapp ska vara lapp”-idéerna och utgick från förmyndaraspekten. Samer skulle hållas vid de näringar som passade dem bäst, och kunde därför inte tillåtas gå i vanlig skola (Össbo 2014, s. 56-57). När nomadskolan sedermera utvecklades, kom de att bedrivas som internat, så likt nomadernas levnadsstandard som möjligt. Nomadskolan var enbart till för fjällsamers barn. Skogssamers barn fick gå i de vanliga folkskolorna eftersom de ansågs vara en del av det svenska folket. (Lantto 2012, s. 151-155). Nomadskolan hade en sämre undervisning i förhållande till folkskolan. Miljön för barnen ansågs av samer också hälsovådlig på grund av den låga livsstandarden, och detta blev en viktig fråga för den tidiga samerörelsen (Össbo 2014, s. 56-57).

Renskötande samer var skyldiga att skicka sina barn till nomadskolan för inackordering. Under långa perioder av läsåret måste barnen bo på elevhem, och många hade bara möjlighet att åka hem till sina föräldrar på loven. Trots att skolan var till för samer, bedrevs all undervisning på svenska och barnen fick inte lära sig att skriva och läsa på samiska (SOU 2005:40, s. 45-46). Genom att avhålla barnen från sina familjer skapades ett fysiskt avstånd som innebar att möjligheter att ta del av modersmål och kultur hindrades och försvagades (Kuokkonen 2000, s. 412-413).

I en statlig utredning om samers skolgång från 1960, ansåg utredaren att det inte längre skulle vara ett tvång för samebarnen att gå i nomadskolan. Nu skulle även samer få välja skolform (SOU 1960:41, s. 86). Begreppet same skulle inte längre enbart omfatta renskötande samer, utan den som räknade sig själv som same skulle vidare betraktas som same (Ibid. s. 95-96). Att barnen hölls borta från sina föräldrar på grund av inackordering på skolan var något som utredaren nu ansåg som påfrestande för dem. Trots det ansågs inackordering vara en nödvändighet för att ge samebarnen en fullgod utbildning (Ibid. s. 93).

6.2.8 Samiskt motstånd

En del teoretiker menar att det inte finns någon binär uppdelning mellan koloniserad och koloniserad, istället är båda grupper fångade i ett komplext beroendeförhållande, något som båda sidor påverkas av (Loomba 2005, s. 222). En viktig del av postkolonialismen handlar därför om att lyfta fram de koloniserades egna röster. När vi beskriver kolonialmaktens destruktivitet finns en risk att konstruera uppfattningar om de koloniserade som hjälplösa och passiva offer (Loomba 2005, s. 221). För att inte reproducera detta tankemönster i en redogörelse av den samiska historien är det viktigt att lyfta fram det samiska motstånd som mött svenska myndigheter genom åren. Samer har visserligen varit i minoritet, men de har inte varit tysta.

Den samiska kvinnorörelsen var influerad av det omgivande majoritetssamhället och feminismens intåg i Sverige, redan år 1905 bildades Åsele Lappska kvinnoförening. Föreningens frontperson var Elsa Laula och kampen var hela tiden sammankopplad med den samiska etnopolitiska mobiliseringen (Ledman 2012, s. 83). Även andra samiska organisationer bildades under denna tid. Lantto har konstaterat att samers politiska organisering började ta fart i början av 1900-talet. Den direkt utlösande faktorn för mobiliseringen var renbeteslagstiftningen, eftersom den försämrade renskötselnäringens ställning jämfört med jordbruket. Bildandet av samiska organisationer syftade till att kanalisera det politiska engagemang som fanns bland samer. Detta försökte samerna göra i en form som var anpassad efter det svenska samhällets struktur, det vill säga, de försökte använda de vägar som fanns för att göra gruppintressen gällande. Emellertid lyckades inte alla de olika rörelserna att bibehålla sitt engagemang, en av anledningarna var att modellen var svår att applicera i en samisk kontext, som krävde hänsyn till renskötselns kalender (Lantto 2000, s. 70-71).

Det har funnits starka samiska talespersoner genom tiderna, utöver Laula är Gustav Park och Torkel Tomasson två exempel. Dessa misstänkliggjordes dock av myndigheter som ifrågasatte deras förmåga att företräda samer som grupp. Anledningen till denna behandling var att eftersom talespersonerna hade lämnat det som betraktades som samiskt, renskötseln, ansågs de inte längre vara samer. Detta ledde till frågan om de då kunde förespråka samer och de betraktades snarare som uppviglare (Lantto 2000, s. 215-216). För samer har det således, av interna, men framförallt externa anledningar varit svårt att upprätthålla en långsiktig verksamhet och ett kontinuerligt engagemang för en aktiv samerörelse. "Lapp skall vara lapp"-idéernas inverkan på samepolitikens utformning och lappväsendets implementering av

denna skapade konflikter mellan samer och statsmakternas representanter. Denna interaktion, menar Lantto, är central för förståelsen av samerörelsens framväxt (Lantto, 2000 s. 288-289).

7. Analys

I det här avsnittet analyseras SOU 1999:25 utifrån ”What’s the problem?”-metodens frågor som redogjordes för i kap 5.2.1. Skälet till att delegationen tillsatts har varit att utreda och

”(...) ta ställning till om Sverige kan ratificera, dvs. ansluta sig till, ILO:s konvention nr 169 om ursprungsfolk och vilka åtgärder som i så fall krävs för att Sverige skall kunna efterleva bestämmelserna i konventionen (...)” (SOU 1999:25, s. 13).

7.1 Vad framställs som problemet?

Problemet framställs av utredaren som att ett svenskt ställningstagande kokas ner till att handla om samers rättigheter till mark och kan exemplifieras av citaten nedan:

”Den stora stötestenen är reglerna om samernas rättigheter till mark.” (SOU 1999:25, s. 15).

”Argumenten mot en svensk anslutning har sin grund framför allt i den konfliktfyllda situation som råder när det gäller användningen av mark inom stora delar av renskötselområdet.” (SOU 1999:25, s. 19).

Även om konventionen innehåller 33 artiklar som syftar till att omfatta olika delar av urfolks rättigheter är det särskilt artikel nummer 14, vilken behandlar urfolks rätt till mark, som i utredningen framställs som ett hinder för en svensk anslutning:

“Det har förts omfattande diskussioner om hur artikel 14 skall tolkas. Det är också denna bestämmelse som har ansetts utgöra det huvudsakliga hindret för Sverige att ratificera konventionen” (SOU 1999:25, s. 119).

Artikel 14 stadgar enligt utredningens svenska översättning i sin helhet;

“1. De berörda folkens äganderätt och besittningsrätt till den mark som de traditionellt bebor skall erkännas. Därutöver skall åtgärder vidtas i lämpliga fall för att skydda de berörda folkens rätt att nyttja mark som inte uteslutande bebos av dem, men till vilken de traditionellt haft tillträde för sin utkomst och traditionella verksamhet. Särskild uppmärksamhet skall fästas vid nomadfolkens och de kringflyttande jordbrukarnas situation i detta hänseende.” (SOU 1999:25, s. 120)

2. Regeringarna skall vidta nödvändiga åtgärder för att identifiera den mark som de berörda folken traditionellt bebor och för att garantera effektivt skydd för deras äganderätt och besittningsrätt.” (SOU 1999:25, s. 169).

Utredaren gör analysen att ett av syftena med de bestämmelser som återfinns i artikel 14 är att:

“(...) ursprungsfolkens rättigheter till sin mark och naturtillgångar skall erkännas så att ursprungsfolken med dessa rättigheter som bas har en möjlighet att försörja sig och bevara sin livsstil och kultur.” (SOU 1999:25, s. 116).

Att det finns oklarheter om hur artikel 14 ska tolkas har även tidigare setts som ett hinder för en anslutning, då Sverige inte har ansetts uppfylla kraven i artikeln. Senaste gången frågan behandlades var 1994/95 då riksdagen konstaterade att frågan om en svensk anslutning kunde komma i ett annat läge om den praktiska tillämpningen av artikel 14 skulle innebära detsamma som en starkt skyddad bruksrätt (SOU 1999:25, s. 55-56). Att framställa markfrågan som ett problem kan således inte anses vara ett nytt fenomen.

Vi menar att problemframställningen har sin förklaring i att samers skatteländ redan på 1700-talet togs i beslag av kronan. Sápmi var erkänt som samernas land innan 1700-talet, vilket innebar att de hade ensamrätt på sina skatteländ precis som bönderna hade till sina jordbruksland (Lundmark 2000, s. 16-18). De regleringar som sedan kom att omfatta samers renskötsel grundades i att renhjordar kunde komma att skada jordbrukens fastigheter vilket i sin tur också skulle leda till konflikter (Lantto 2012, s. 14-16) Även den numera avfärdade “framryckningsteorin” som har präglat ett synsätt som innebär att samer har trängt sig in på bönders marker i äldre tider (Rumar 2014, s. 40) kan anses vara en bidragande faktor till problemframställningen. Kritiken mot Härjedalsmålet, har emellertid riktat ljuset mot att det kan vara dags att omdefiniera hur vi ser på samers rättigheter till mark.

Utredaren menar att “problemet” med artikel 14 uppstår eftersom det finns många olika tolkningar av de rättigheter som måste tillerkännas ursprungsfolken, för att kraven i artikel 14 pt. 1 ska uppfyllas (SOU 1999:25, s. 124). De krav som artikeln ställer handlar bland annat om att staterna ska erkänna ursprungsfolkens ”äganderätt och besittningsrätt” till sådan mark som de av tradition innehar (Ibid. s. 15). Utredaren slår fast att formuleringen “äganderätt och besittningsrätt” inte måste betyda formell äganderätt till marken. Enligt utredarens tolkning handlar det snarare om en miniminivå, i vilken ”(...) en starkt skyddad rätt till nyttjande och besittning (...)” (SOU 1999:25, s. 16) bör vara tillräcklig enligt konventionen. Emellertid konstaterar utredaren att Sverige inte når upp till denna miniminivå i fråga om samers markrättigheter eftersom konventionens krav på erkännande av äganderätt och besittningsrätt till mark inte uppfylls av den svenska renskötselrätten så som det ser ut vid tidpunkten för utredningen:

”För att renskötselrätten skall kunna nå upp till konventionens minimikrav – en starkt skyddad rätt till besittning och nyttjande av mark som samerna traditionellt innehar – krävs förändringar. Skyddet mot inskränkningar i renskötselrätten måste stärkas så att det motsvarar det skydd som andra bruksrätter till mark har. Vidare måste samerna få åtminstone en viss rätt att förfoga över sina egna markrättigheter.” (SOU 1999:25, s.145)

Anledningen till att Sverige inte når upp till miniminivån är att dagens lagstiftning möjliggör betydande intrång av renskötselrätten. För att Sverige ska kunna uppfylla konventionens krav måste samer få ett starkare skydd mot sådana inskränkningar (SOU 1999:25 s. 15-16). Utredaren konstaterar att även om rennäringslagen ger samer ett skydd, så innebär den samtidigt att de måste tåla intrång i sin bruksrätt. Exempelvis är det inte tillåtet att, mot ersättning, upplåta bruksrätter såsom rätt till jakt och fiske till andra. Vidare kan inskränkningar i rennäringslagen även ske genom annan lagstiftning såsom expropriationslagen, väglagen eller plan-och bygglagen (Ibid. s. 55). Tidigt ansåg sig staten ansvarig att stifta lagar för samers “eget bästa” vilket baserades på ett antagande om samers lägre stående hierarkiska ställning (Össbo 2014, s. 18, 54). Att utredaren vidare menar att samer åtminstone borde få en “viss rätt” att förfoga över sina egna markrättigheter, kan tolkas som ett fortsatt hegemoniskt tankesätt kring regleringen av den samiska livsföringen.

7.2 Vilka antagande föreligger framställningen?

Att markfrågan framställs som det största hindret för en ratificering blir särskilt tydligt eftersom att utredaren föreslår ännu en utredning just vad gäller geografisk gränsdragning kring renskötselområden (SOU 1999:25, s. 145). Genom att betona otydliga markrättigheter som något som hindrar en ratificering av ILO 169 framträder ett antagande av utredaren om att de samer som ska komma att omfattas av en eventuell anslutning till konventionen, är samer som är renskötare. Här kopplas en folkgrupp ihop med ett attribut - att samer äger renar.

Som vi konstaterat tidigare bottenar den stereotypa bilden av samer som renskötare i framförallt två historiska förhållanden; dels den s.k. “lapp ska vara lapp”-politiken, vilken i sin tur byggde på framställningen av samer som en egen ras med i princip en positiv egenskap; klimattåliga renskötare (Lundmark 2008, s. 152). Lantto lyfter fram att “lapp ska vara lapp”- politikens målsättning var att skogssamer och bofasta samer inte skulle komma att tillåtas bedriva renskötsel (Lantto 2000, s. 114). Den andra bidragande faktorn till stereotypa bilder av samer var åtskillnaden mellan renskötande- och icke renskötande som institutionaliserades genom tidiga renbeteslagar (Lantto & Mörkenstam 2008, s. 35).

Framställningen av markfrågan som ett problem kan därför ses bygga på ett fortsatt antagande om att rennäringen är det mest centrala uttrycket för samisk identitet. Som flera forskare påpekat är renskötsel endast en av många olika symboler för samisk kultur och identitet (Lantto & Mörkenstam 2008 s. 35). Renskötsel är en fundamental del för vissa, men för andra samer innebär samisk identitet helt andra aspekter. Som Össbo påpekar är det därför knappast rättvisande att framställa samer som en homogen grupp (Össbo 2014, s. 12). Att utgå från att rätten till mark endast handlar om renskötande samers rätt, och även framställa detta som ett problem, är från ett postkolonialt perspektiv en reproduktion av stereotypen av samer som renskötare.

Antalet samer i Sverige uppgår till ca 20 000 personer. Av dessa beräknas omkring 2000 leva på renskötsel (Lundmark 2008, s. 7). Liknande siffror lyfts även i SOU 1999:25 enligt vilken renskötande samer uppgår till mindre än 2 500 av ca 17 000 samer i hela Sverige (SOU 1999:25 s. 19). Det är anmärkningsvärt att utredaren inte problematiserar förhållandet att renskötare befinner sig i en tydlig minoritet inom den samiska befolkningen. I utredningen framställs alltså rätten till mark och naturresurser som det största problemet, trots att en relativt liten andel av den samiska befolkningen i Sverige äger och sköter renar.

Det krävs medlemskap i en sameby för att ha rätt till brukande av mark och vatten. Utredaren uppmärksammar att det här, i praktiken, innebär en begränsning för de samer som står utanför medlemskapet (SOU 1999:25, s. 114). Emellertid bedömer utredaren inte att begränsningen av vem som får utöva samers rätt till mark, strider mot konventionens krav. Anledningen är att den stat som ansluter sig till ILO 169, i samråd med ursprungsfolket och inom ramen för definitionen av ursprungsfolk i artikel 1, närmare kan bestämma vilken grupp av individer som ska omfattas av konventionens bestämmelser (SOU 1999:25, s. 114). Utredaren menar vidare:

”Om samerna i Sverige skulle vilja utöka kretsen av innehavare av markrättigheter, exempelvis genom att ändra reglerna om villkor för medlemskap i sameby, bör dock detta övervägas i enlighet med vad som anges om att frågan om vilka grupper som konventionen skall tillämpas på skall avgöras av staten i samråd med ursprungsfolket i ljuset av konventionens definition” (SOU 1999:25, s. 114-115).

I en analys av citatet ovan är det viktigt att komma ihåg att samer inte själva varit delaktiga i att utveckla en definition av vem som ska anses vara same och inte. Bidragande faktorer till dagens definition av vem som är same, har som visats i kap. 6.2.3, varit den s.k. ”lapp ska vara lapp”-politiken som innefattat både rasistiska och nationalistiska statliga förhållningssätt.

Som framhållits i avsnitt 3.2 bidrog även den tidiga renbeteslagen till befästningen av definitionerna. Icke-renägande samer utestängdes från de dåvarande lappbyarna (idag samebyar) och uppdelningen gäller fortfarande enligt dagens rennäringslag.

Redan under tiden då tvångsförflyttningar av familjer med stora renhjordar ägde rum, bidrog trängsel på betesmarkerna till konflikter samer emellan. Genom uppdelning av betesmarkerna i samebyar och begränsningar i renantalet, kvarstår fortfarande problematiken kring betesmarken och hotet om trängsel på den. Med den rådande konkurrensen om renantal och utrymme inom samebyarna blir utredarens citat ovan, om ett utökande av innehavare av markrättigheterna, ett sätt att ställa samer mot varandra. Detta då samer som idag fortfarande står utanför rättigheterna till mark kan ses som ett potentiellt hot mot de renägande samernas utrymme i samebyarna.

7.3 Vilka effekter produceras med framställningen?

I kap. 7.1 konstaterades att markfrågan framställs som det största hindret för en ratificering av ILO 169. Den tydligaste effekten av denna problemframställning är att utredaren föreslår ytterligare en utredning för att identifiera markrättigheter. Utredaren bedömer att det, vid tidpunkten för utredningen SOU 1999:25, inte är klarlagt vilka områden i Sverige som traditionellt innehas av samer. Inte heller finns det något klagörande över vilka områden som samer enligt tradition utnyttjar tillsammans med andra. Därmed anser utredaren att kravet i artikel 14 punkt 2 inte kan anses vara uppfyllt (SOU 1999:25, s. 168). För att uppfylla detta krav föreslår utredaren att en gränsdragningskommission med syfte att identifiera samers rätt till mark tillsätts:

“Det som kommissionen skall göra är att klarlägga vilken mark som samerna av tradition kan anses inneha och vilken mark som de traditionellt har nyttjat tillsammans med andra.” (SOU 1999:25, s. 257).

Här menar vi att det går att se kopplingar till avsnittet om tidigare forskning; inställningen att det först måste redas ut vem ägaren av land och vatten är, kan ses som ett tydligt exempel på hur “markrofferi” maskeras, något som Lundmark pekar på (Lundmark 2008, s. 246). Genom att diskutera ägandeskap framför samiska rättigheter utifrån urfolksstatus, förhalas processer som tar flera år (Lundmark 2008, s. 246). Även Lantto och Mörkenstam pekar på hur frågor, beroende på hur de framställs, kan innebära att perspektivet förskjuts från att handla om urfolks rättigheter, i det här fallet samiska rättigheter, till att bli en fråga om konkurrens mellan olika intressen (Lantto & Mörkenstam 2008, s. 38).

Konkurrens uppstår exempelvis när mark exploateras för vattenkraft, då samer ställs mot andra boenden i ett område. Intrånget argumenteras i dessa fall som en nödvändighet för “det allmännas bästa” (Össbo 2014, s. 253-254). Konkurrensfrågan har i sin tur blivit ett argument för statlig kontroll och paternalism, ett perspektiv som Lantto och Mörkenstam menar finns kvar fortfarande (Lantto & Mörkenstam 2008, s. 38). Förslaget om en ny utredning kan enligt oss därför räknas till ett tydligt exempel på hur perspektivet om samers rättigheter som urfolk förskjuts till förmån för ägandet av mark och andra intressenter som gör anspråk på den.

En annan effekt av den identifierade problemframställningen är att, eftersom den har lett till förslaget om ännu en utredning, så har inte heller övriga artiklar i konventionen kunnat antas. Två av dessa artiklar handlar om delaktighet vid beslutsprocesser och prioriteringar som rör samers rättigheter; Artikel 6. *Samråd med ursprungsfolken och utveckling av ursprungsfolkens egna institutioner* samt Artikel 7. *Rätt för ursprungsfolken att besluta om sina egna prioriteringar. Skydd för miljön*. Om artikel 6 säger utredaren att det:

“(…) inte föreligger någon direkt bristande överensstämmelse mellan svensk lagstiftning och konventionen (…)”(SOU 1999:25, s. 95).

För artikel 7 bedömer utredaren att:

“(…) de grundläggande kraven i artikel 7 om möjlighet för samerna att påverka sin egen utveckling kan anses uppfyllda.”¹¹ (SOU 1999:25, s. 98).

Emellertid lyser en viss tveksamhet kring omfattningen av överensstämmelsen mellan svensk lag och konventionens krav igenom utredarens bedömning. Om artikel 6 säger utredaren:

“Det finns dock anledning att överväga om samerna i större utsträckning än vad som är fallet i dag skall tillerkännas en lagfäst rätt till samråd i frågor som rör dem.” (SOU 1999:25, s. 95)

och för artikel 7 poängterar utredaren problematiken kring Sametingets dubbla roll (SOU 1999:25, s. 98). Utredaren bedömer här att:

“ (...) det krävs ytterligare åtgärder i vissa avseenden för att samerna genom Sametinget och annan samisk representation i myndigheter och andra organ skall få en ökad reell möjlighet att påverka åtgärder och beslut som rör dem. Det gäller framför allt användningen av mark och vatten i de områden som de traditionellt innehar eller nyttjar.”(SOU 1999:25, s. 99).

Utredarens bedömning vittnar om att ett *visst* skydd finns för samer i avseendet att delta i beslutsprocesser och prioriteringar som rör dem, men att skyddet ytterligare kan och bör

---

¹¹ Uppfyllda enligt svensk lag, egen anm.

stärkas. Som Össbo påpekat i sin forskning är det faktum att samer inte hörsammas för sina behov i samband med vattenkraftsutbyggnaden som sker i norra Sverige, ett tecken på fortsatt kolonisering (Össbo 2014, s. 4). När problemet med ratificeringen framställs som en markfråga i huvudsak, negligeras de samer som idag inte är medlemmar i en sameby, då de inte har rätt till sina traditionella bosättningsområden. Effekten blir att majoriteten av den samiska befolkningen som en gång exkluderats på grund av renbetes- och rennärlingslagstiftningen, osynliggörs och blir fortsatt uteslutna i diskursen om samiska rättigheter.

7.4 Vad lämnas oproblematiserat i framställningen?

Vi har identifierat framförallt två omständigheter som utelämnas, den ena handlar om att en framställning av markfrågan som ett problem, vilket innebär ett osynliggörande av de övriga artiklarna. Dessa ställer krav på uppfyllnad av andra behov som är viktiga för samer i Sápmi idag. De resterande artiklarna, som inte behandlar rätten till mark och naturresurser, blir på detta sätt underminerade av en bild av samer som renskötare är i behov av "(...) en tredjedel av Sveriges yta." (SOU 1999:25, s. 54) till sin näring. I utredarens problemframställning är den stora stötestenen artikel 14 i ILO-konventionen, men samers perspektiv av vad som är problematiskt för *dem* osynliggörs. Ett exempel är Artikel 7 *Rätt för ursprungsfolken att besluta om sina egna prioriteringar. Skydd för miljön* (se förra avsnittet), som hamnar i skymundan. Som Kuokkonen framhåller, är rätten till självbestämmande en fundamental del i ursprungsfolks avkoloniseringsprocess. Ett erkännande av folkens självbestämmande är därför nödvändigt för att de ska kunna återställa, bevara och utveckla sina sedvanliga, kulturella och andliga behov (Kuokkonen 2000, s. 412).

Den andra omständigheten som lämnas oproblematiserad i utredningen handlar om att när samers rättigheter till mark framställs som ett problem, så blir det inte tydligt att staten samt privata markägare och bolag också gör och har gjort anspråk på samma mark. Visserligen uttrycks en medvetenhet från utredarens sida kring Sveriges koloniala förflutna:

“Under 1700-talet utvecklades en medveten strävan från statsmakternas sida att kolonisera lappmarkerna genom att uppmuntra nybyggare att bedriva jordbruk på lämpliga områden.” (SOU 1999:25, s. 54).

Vi menar att detta ”erkännande” är ett steg mot en, för staten, öppnare attityd inför den svenska koloniala historien, men det är samtidigt problematiskt då medvetenheten inte genomsyrar utredarens framställning av problembilden kring markfrågan. Exempelvis är det

tydligt att utredaren inte vill lägga "skulden" på någon av de intressenter som involveras i frågan om rättigheterna till mark. I följande citat uttrycks detta:

"Det är viktigt att poängtera att de intressekollisioner som uppstått mellan samer och framför allt markägare är följden av en rad omständigheter som ingen av parterna kan lastas för. Upprinnelsen till konflikterna ligger långt tillbaka i tiden. Under historiens förlopp – från mitten av 1700-talet och långt in på 1900-talet – har staten aktivt uppmuntrat nybyggare och andra till uppodling av områden som samerna tidigare under lång tid ensam brukat för renskötsel, jakt och fiske. Det har lett till konkurrens om marken och därav följande konflikter." (SOU 1999:25, s. 15).

Mot bakgrund av de koloniala uttryck som vi redogör för under kapitel 6.2 framstår det som absurt att utredaren behöver poängtera att samer inte ska lastas för uppkomna intressekollisioner. Påståendet om att markägare inte heller kan lastas kan däremot ifrågasättas utifrån Fishs tankar kring majoritetsbefolkningens historiska ansvar. Ska majoritetsbefolkningen verkligen kunna dra fördel av historiskt begångna oförätter utan att ställas till svars? (Johansson Dahre 2006, s. 188). Vi vill, som Fish, påstå att de nackdelar som majoritetsbefolkningen kan behöva tåla vid en svensk anslutning till ILO 169 inte kan jämföras med det lidande som samer har utsatts för historiskt och i samtiden.

Utredaren skriver vidare att staten *aktivt* uppmuntrat nybyggare och andra att ta samernas markområden i besittning. Utredaren väljer ordet "aktivt" för att betona hur nybyggare och andra än samer främjats till att bosätta sig i samers områden, utan att placera det i den historiska kontexten av statens bemäktande av marken. I ett postkolonialt perspektiv kan beskrivningen av upprinnelsen till markkonflikterna dock ses som tydliga markörer för kolonialism.

Utredarens medvetenhet om statens markanspråk utesluts inte helt i utredningen, det visar detta citat om att staten förvisso *kan* stå för motstridiga intressen:

"I fjällvärlden, ovanför odlingsgränsen, är en stor del av marken kronomark. (...) Intressekonflikter kan (...) uppkomma med andra näringar som vill utnyttja markområden för t.ex. gruvdrift, turism m.m. Staten och kommunerna kan också stå för motstridiga intressen gentemot rennäringen genom att mark tas i anspråk för anläggning av t.ex. vägar." (SOU 1999:25, s. 55).

Emellertid kan även detta resonemang ifrågasättas eftersom den historiska kontexten utelämnas. Markområden som samer har rätt att använda till renskötseln, ägs av staten, inte bara vid de tillfällen då t.ex. vägar ska byggas. Utredaren benämner fjällvärlden ovanför

odlingsgränsen som kronomark och lämnar detta som en självklarhet i sammanhanget och som något som är statistiskt. Antagandet om denna självklarhet bygger på en orättvisa som lades till grund när samer förlorade rätten till sina marker, något som enligt oss, lämnas oproblematiserat av utredaren. Härigenom, menar vi, att en ojämn maktfördelning reproduceras eftersom ett statligt och privat ägande av mark är den form av besittning som tas för given.

Ägande kan tolkas som fundamentalt för att över huvud taget vidare kunna diskutera rättigheter (Lundmark 2008, s. 246). Som nämnts i kapitel 4.3 liksom i avsnittet om Härjedalsmålet försätts samer i en underordnad position när den "moderna" förståelsen av ägande får mest utrymme i diskursen. Samer har inte samma möjligheter som andra att bevisa ägandeskap. Anledningen är dels att skriftlig dokumentation inte finns att tillgå i samma utsträckning som hos majoritetsbefolkningen, men också att synen på brukanderätt och äganderätt av traditionella faktorer kan vara olik majoritetsbefolkningens och statens syn (Bernitz 2010, s. 586). Att delegationen inte i större utsträckning tar hänsyn till de koloniala mönstren kan tolkas som ett vidhållande av det som länge format samepolitiken; svenska statens agerande mot samer kan inte jämföras med kolonialmaktens ageranden av andra länders ursprungliga invånare. Detta eftersom kolonialism är något som ofta förknippas med något som sker/har skett på andra sidan ett hav, i en annan del av världen (Össbo 2014, s. 52).

8. Slutsatser/Diskussion

I SOU 1999:25 kan vi urskilja att samers rätt till mark framställs som ett problem och något som hindrar en svensk anslutning till ILO:s konvention 169. Av 33 artiklar som syftar till att omfatta olika delar av urfolks rättigheter är det särskilt artikel nummer 14, som behandlar just markrättigheter, som utgör ett hinder enligt utredaren. Det skydd av markanvändning som samer åtnjuter idag i form av Rennäringslagen, är inte tillräckligt eftersom lagen innebär att samer samtidigt måste tåla intrång i sin bruksrätt. Konventionen kan alltså inte uppfyllas innan samer får ett starkare skydd mot sådana inskränkningar. Även om utredaren ställer sig positiv till en ratificering av ILO 169 så råder otydligheter i utredningens framställning; utredaren menar att samer åtminstone borde få en "viss rätt" att förfoga över sina egna markrättigheter. Vi anser att detta resonemang öppnar för ett fortsatt hegemoniskt tankesätt kring regleringen av den samiska livsföringen.

I utredningen framställs rätten till mark och naturresurser som det största problemet, trots att en relativt liten andel av den samiska befolkningen i Sverige äger och sköter renar. Problembilden som skapas i SOU 1999:25 får därför konsekvenser för den samiska gruppens sociala ställning i Sverige; framställningen av markfrågan som ett problem bygger på ett fortsatt antagande om att rennäringen är det mest centrala uttrycket för samisk identitet. Antagandet bygger på en homogen bild av samer, som de av olika historiska och rättsliga skäl har tvingats in i. Genom denna problembild osynliggörs majoriteten av den samiska befolkningen, det vill säga de som inte äger renar och dessa blir fortsatt exkluderade i diskursen om samiska rättigheter.

Utredningen kan i högsta grad sägas vara en del av den samiska diskurs som vi redogör för i avsnitt 4.2 eftersom syftet med ILO 169 är att öka förutsättningarna till självbestämmande för ursprungsfolk. Som Lantto och Mörkenstam har påpekat krävs någon form av plattform, från vilken samer kan argumentera. Enligt författarna kan en anslutning till ILO 169 vara ett första steg mot en sådan plattform. Det skulle ge samer större möjlighet till deltagande i den demokratiska processen och förutsättningar att motarbeta den makt som staten utövar på samers livsvillkor. Emellertid innebär förslaget om en ny gränsdragningsutredning att perspektivet om samers rättigheter som urfolk förskjuts till förmån för ägandet av mark och andra intressenter som gör anspråk på den. Även om SOU 1999:25 i viss mån problematiserar samers sociala och rättsliga ställning utifrån historiska konsekvenser så saknas ett postkolonialt perspektiv i den problembild som framställs. Att det är den svenska staten som tagit de traditionellt samiskt brukade markerna i anspråk lämnas oproblematiserat i

utredningen. Tillsammans med en inställning om att först reda ut vem ägaren av land och vatten, kan detta ses som tydliga markörer om att kolonialismen i Sápmi inte är ett avslutat projekt.

Trots att vi med den här uppsatsen velat framhålla vikten av att synliggöra alla de andra aspekterna av samisk identitet och livsföring, är svårt att undkomma frågan om samers rättigheter till mark. Vi menar att när någon skapar förståelse genom att skriva om samer skapas en diskurs, vilket kan innebära en reproduktion av mönster. Det är därför viktigt att beakta ansvaret att inte reproducera mönster som kan leda till negativa sociala konsekvenser. Uppsatsens olika delar kan ses som förklaringar till varför den nutida samiska diskursen kommit att fokusera kring markfrågan och med en postkolonial ansats förtydligas anledningen till varför just markfrågan fått det stora utrymmet i diskursen som produceras i SOU 1999:25.

I uppsatsen valde vi att utelämna Bacchis femte fråga; *Hur skulle en annan "respons" kunnat se ut om "problemet" hade framställts annorlunda?* Vi anser att frågan överlappas av de övriga och att den därmed till viss del har besvarats i analysen, men det är inte omöjligt att dra funderingarna ett steg längre. Kuokkonen talar om ett inhemskt paradigm som en del i avkoloniseringsprocessen av urfolk. Genom att se frågan kring en ratificering av ILO 169 ur ett samiskt perspektiv skulle konsekvenserna av koloniseringen kunna dekonstrueras. Det som delegationen framställer som problem i SOU 1999:25, skulle med i ett inhemskt paradigm istället kunna ses som möjligheter till ett starkare skydd för *alla* samer, även för de samer som inte är medlemmar i dagens samebyar.

Källor

Offentligt tryck

- Kulturdepartementet (1998). *Nationella minoriteter i Sverige*. (Regeringens proposition 1998/99:143). Stockholm: Kulturdepartementet
- Proposition 1976/77:80. *Om insatser för samerna*. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- SOU 1960:41. *Samernas skolgång*. Stockholm: Iduns Tryckeriaktiebolag Esselte AB
- SOU 1999:25. *Samerna - ett ursprungsfolk i Sverige. Frågan om Sveriges anslutning till ILO:s konvention nr 169: betänkande*. Stockholm: Fakta info direkt
- SOU 2002:77. *Sametingets roll i det svenska folkstyret*. Stockholm: Fritze
- SOU 2005:40. *Rätten till mitt språk - Förstärkt minoritetskydd: Delbetänkande av Utredningen om finska och sydsamiska språken*. Stockholm: Fritze
- SOU 2005:41. *Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering (2005). Bortom vi och dom: teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering : rapport*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer
- SOU 2006:14. *Samernas sedvanemarker - Gränsdragningskommissionen för renskötseområdet*. Stockholm: Fritze
- SFS 1971:437. *Rennäringslag*. Stockholm: Landsbygdsdepartementet
- SFS 1974:152. *Kungörelse om beslutad ny regeringsform*. Stockholm: Justitiedepartementet L6
- SFS 1992:1433. *Sametingslag*. Stockholm: Kulturdepartementet
- SFS 1993:384. *Rennäringsförordning*. Stockholm: Landsbygdsdepartementet
- SFS 2009:600. *Språklag*. Stockholm: Kulturdepartementet

Litteratur

- Amft, Andrea (2000). *Sápmi i förändringens tid [Elektronisk resurs] : en studie av svenska samers levnadsvillkor under 1900-talet ur ett genus- och etnicitetsperspektiv*. Diss. Umeå : Umeå universitet, 2000
- Bacchi, Carol Lee (1999). *Women, policy and politics: the construction of policy problems*. London: SAGE
- Bernitz, Hedvig (2010) *Skydd för samernas grundläggande rättigheter – på väg mot en europeisk standard?* Juridisk Tidskrift (2010(11):3, s. 573-599
- Fur, Gunlög (2006). Reading Margins: Colonial Encounters in Sapmi and Lenapehoking in the Seventeenth and Eighteenth Centuries. *Feminist Studies* 2006(32):3, ss. 491-521

Granqvist, Karin (2004). *Confrontation and Conciliation: The Sami, the Crown and the Court in Seventeenth-century Swedish Lapland*. Acta Borealia: A Nordic Journal of Circumpolar Societies, 2004(21):2, ss. 99-116 DOI: 10.1080/08003830410009130

Johansson, Peter (2008). *Samerna: ett ursprungsfolk eller en minoritet? En studie av svensk samepolitik 1986-2005*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet

Johansson Dahre, Ulf (2006). *Ursprungsfolk i internationell politik och rätt*. Lund: Studentlitteratur

Kuokkonen, Ravna (2000). *Towards an "Indigenous Paradigm" From a Sami Perspective*. The Canadian Journal of Native Studies XX, 2(2000), ss. 411-436

Lantto, Patrik (2000). *Tiden börjar på nytt: en analys av samernas etnopolitiska mobilisering i Sverige 1900-1950*. Diss. Umeå universitet

Lantto, Patrik (2012). *Lappväsendet: tillämpningen av svensk samepolitik 1885-1971*. Umeå: Centrum för samisk forskning, Umeå universitet

Lantto, Patrik & Mörkenstam, Ulf (2008). Sami rights and Sami challenges: the modernization process and the Swedish Sami movement, 1886-2006. DOI: 10.1080/03468750701431222 *Scandinavian journal of history (Print)*. 2008(33):1, ss. 26-51

Ledman, Anna-Lill (2012). *Att representera och representeras [Elektronisk resurs] : samiska kvinnor i svensk och samisk press 1966-2006*. Diss. Umeå: Umeå universitet, 2012

Loomba, Ania (2005) *Kolonialism/Postkolonialism: en introduktion till ett forskningsfält*. [2:a upplagan] Stockholm: Tankekraft

Loomba, Ania (2006). *Kolonialism/Postkolonialism: en introduktion till ett forskningsfält*. Stockholm: Tankekraft

Lundmark, Lennart (1998). *Så länge vi har marker: samerna och staten under sexhundra år*. Stockholm: Rabén Prisma

Lundmark, Lennart (2000). *Så miste samerna sina skatteländ*. Hela Jorden 2000:2, ss. 16-20.

Lundmark, Lennart (2002). *"Lappen är ombytlig, ostadig och obekväm-": svenska statens samepolitik i rasismens tidevarv*. Bjurholm: Norrlands universitetsförslag

Lundmark, Lennart (2008). *Stulet land: svensk makt på samisk mark*. Stockholm: Ordfront

Omma, Lotta (2013). *Ung same i Sverige [Elektronisk resurs]: livsvillkor, självvärdering och hälsa*. Diss. (sammanfattning) Umeå : Umeå universitet, 2013

Omma, Lotta. Sandlund, Mikael. Jacobsson, Lars (2013). *Suicidal expressions in young Swedish Sami, a cross-sectional study*. Circumpolar Health (2013), 72:19862

Rumar, Lars (2014). *Historien och Härjedalsdomen: en kritisk analys*. Umeå: Centrum för samisk forskning, Umeå universitet

Said, Edward W. (1979). *Orientalism*. [New ed.] New York: Vintage books

Samer: ett ursprungsfolk i Sverige (2004). Kiruna: Sametinget

Shohat, Ella (1992) *Notes on the "Post-Colonial" Social Text*, Third World and Post-Colonial Issues, 1992(31):32, ss. 99-113, Duke University

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Össbo, Åsa (2014). *Nya vatten, dunkla speglingar: industriell kolonialism genom svensk vattenkraftutbyggnad i renskötselområdet 1910-1968*. Diss. Umeå : Umeå universitet, 2014

Elektroniska källor

Gordon, Zoe (2010) *Deconstructing 'Aboriginal welfare dependency': Using Postcolonial theory to reorientate Indigenous affairs*. University of New South Wales, Sydney.
https://www.academia.edu/1086603/Deconstructing_Aboriginal_welfare_dependency_Using_Postcolonial_theory_to_reorientate_Indigenous_affairs Hämtad 2015-04-22

Feiring, Birgitte (2009) *Indigenous and tribal peoples rights in practice - A guide to ILO (2009), Programme to promote ILO convention No. 169 (PRO 169)*, International Labour Standards Department.
http://www.ilo.org/indigenous/Resources/Guidelinesandmanuals/WCMS_106474/lang-en/index.htm Hämtad: 2015-05-01

ILO *About the ILO* [u.å] <http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/lang-en/index.htm> Hämtad: 2015-05-01

ILO convention 169 (1989) *C169 Indigenous and Tribal Peoples Convention*.
http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---normes/documents/publication/wcms_100897.pdf Hämtad 2015-05-01

Kammarkollegiet: Advokatfiskalsenheten (2012). *Frågor angående institutet urminnes hävd och dess betydelse i ljuset av miljöbalkens bestämmelser*.
http://www.kammarkollegiet.se/sites/default/files/pm_urminnes_havd_dec_2012.pdf Hämtad 2015-05-05

Kulturdepartementet (2015) *Kulturdepartementets organisation*.
<http://www.regeringen.se/sb/d/8364> Hämtad 2015-05-13

Länsstyrelsen [uå] Rennäring <http://www.lansstyrelsen.se/norrbotten/Sv/naringsliv-och-foreningar/rennaring/Pages/default.aspx> Hämtad 2015-05-11

Mörkenstam, Ulf. 2013, mars. *Självstyrande parlament eller statlig myndighet?* [online], UR,
<http://uraccess.se.ludwig.lub.lu.se/products/188771> Hämtad 2015-04-21

NE Nationalencyklopedin (2015a) <http://www.ne.se/sök/?t=uppslagsverk&q=sápmi> Hämtad 2015-04-21

NE Nationalencyklopedin (2015b)
<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/s%C3%B6k/?t=uppslagsverk&q=f%C3%B6rf%C3%B6rst%C3%A5else> Hämtad 2015-04-25

NE Nationalencyklopedin (2015c)
<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/sedvanerätt> Hämtad 2015-05-05

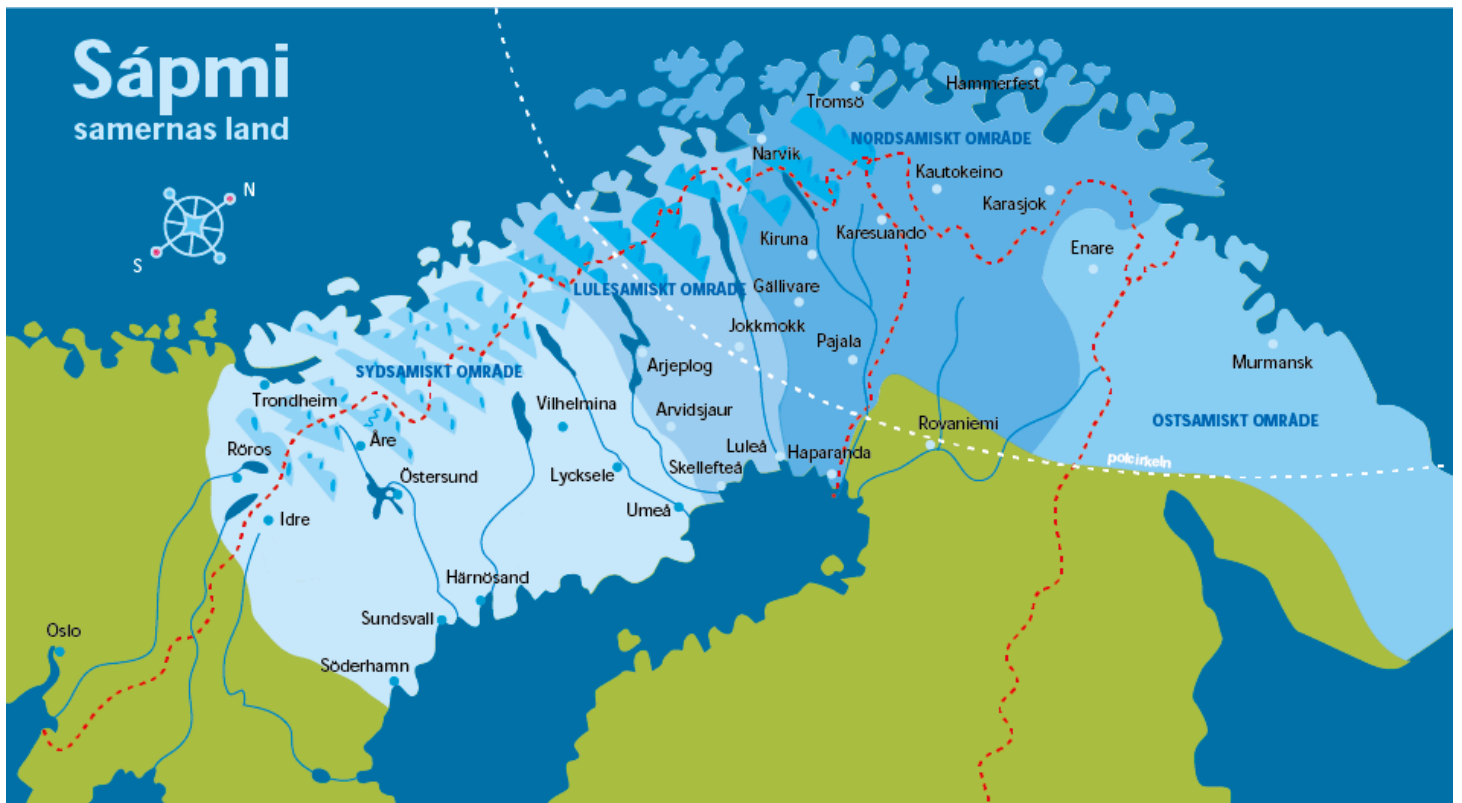
Samer.se [uå] *Kort om samiska* <http://www.samer.se/1216> Hämtad 2015-05-23

Sametinget (2015) *Kontaktuppgifter till samebyar* <http://www.sametinget.se/samebyar>
Hämtad 2015-04-21

Svenska FN-förbundet, 2014, *Joint submission for Sweden's second Universal Periodic Review in 2015* <http://www.fn.se/Global/Joint%20Submission%20UPR%202015.pdf> Hämtad 2015-04-27

Sveriges Radio 2015-03-26, *Ännu ett nej till ILO 169*
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6126881> Hämtad 2015-04-16

Bilaga 1

Källa: Sunesson, Anders [uå]. <http://www.samer.se/2167> Hämtad 2015-05-23

Bilaga 2

Källa: Sunesson, Anders [uå]. <http://www.sametinet.se/66815> Hämtad 2015-05-19